

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Äldres upplevelse av IT och isolering i samband med ACTION- användande

Socionomprogrammet

C-opsats

Författare: Anna Tuvskog
Jasmin Löf

Handledare: Ewa Lindblad

Förord

Vi vill börja med att tacka alla på ACTION speciellt Paul och Fredrik för all hjälp och tid ni har ägnat åt oss. Vi vill tacka våra informanter för att de delade med sig av sina livssituationer och sina upplevelser, utan dem hade inte denna uppsats varit möjlig.

Vi vill även tacka vår handledare för all hjälp hon givit oss.

Slutligen vill vi rikta ett stort tack till våra män som har funnits där, stöttat och tröstat oss under tiden som arbetet tagit form. Tack för att ni har varit så bra hemmamän för att vi skulle ha möjlighet att ägna all vår tid och energi på uppsatsen.

Anna Tuvskog & Jasmin Löf

Abstract

Titel: Äldres upplevelse av IT och isolering i samband med ACTION- användande

Författare: Jasmin Löf och Anna Tuvskog

Nyckelord: Äldre, IT, isolering, inkludering

Problemområde: Sverige och Europa står inför det faktum att befolkningen blir allt äldre. Med detta menas att genomsnittsåldern för individen ökar vilket också ger utslag på hela befolkningens genomsnittliga livslängd. Denna förändring medför att vård och omsorgsinsatserna ökar samtidigt är det allt färre som sysselsätter sig inom äldreomsorgen vilket är en bidragande orsak till att antalet närstående som vårdar äldre i Sverige ökar (Lidskog. m.fl. 2003). För att kunna känna sig inkluderad och delaktig i samhället oavsett ålder, kön och funktionsförmåga blir informations- och kommunikationsteknologi allt viktigare. Östlund (Johansson, 2003) visar i en studie att de äldre inte är integrerade i den tekniska utvecklingen på samma sätt som de yngre. Därför kom vi i vår studie att intressera oss för hur IT baserade program så som ACTION kan förändra en äldres vardag genom att ge råd och stöd samtidigt som det bryter deras känsla av isolering.

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur de äldre ACTION- användarna som är eller har varit anhörigvårdare upplever att deras IT användande förändrats i och med ACTION och hur de upplever att deras isolering och eventuella exkludering bryts med hjälp av denna teknik.

Frågeställningar:

- Hur beskriver de äldre ACTION- användarna som är eller har varit anhörigvårdare att ACTION förändrat deras användande av IT?
- Hur upplever denna grupp att deras känsla av isolering bryts med hjälp av ACTION?
- På vilket sätt upplever denna grupp att användande av IT har förändrat deras känsla av inkludering/exkludering i informations-samhället?

Huvudresultat

Vi har använt oss av en kvalitativ forskningsansats med livsvärldsintervjuer som huvudmetod. Resultatet i vår studie visar att informanterna i och med ACTION ser fler möjligheter via datorer än de såg tidigare. IT har nu för de flesta blivit något dem använder i vardagen, exempelvis har våra informanter sagt att de idag tittar på resor, betalar räkningar, tittar på TV, spelar spel, tittar på fåglar, letar recept, googlar och mailar via Internet. Det ovanstående tillsammans med att åtta av åtta av våra informanter använder bildtelefon vilket bryter deras isolering, då de kan behålla och skapa nya kontakter. En ökad IT användning har ökat känslan av inkludering i samhället då de får en ökad kunskap inom IT och därmed kan de delta i samtal med barn och barnbarn, på så sätt skapas en ökad gemenskap med den yngre generationen.

Innehållsförteckning

1. Bakgrund till ämnesval och syfte	1
1.1 Bakgrund till ämnesval och förförståelse	1
1.2 Syfte och frågeställningar	2
1.3 Begreppsförklaring	2
1.4 Förkortningar	2
2. Bakgrund	3
2.1 Anhörigvårdare	3
2.2 ACTION	4
2.2.1 ACTION- konceptet	4
3. Tidigare forskning	8
3.1 Äldre och Informations- och kommunikationsteknologi (IKT)	8
3.2 Äldre och IT	9
3.3 Tidigare studie om ACTION	9
3.4 Forskningsresultat av ACTION.....	10
3.4.1 Budget	10
4. Metod	11
4.1 Metodval	11
4.2 Urval	11
4.2.1 Avgränsning	12
4.3 Forskarens roll	12
4.4 Datainsamling	13
4.4.1 Intervjuer i hemmet	14
4.4.2 Intervjuer via bildtelefon	14
4.4.3 Intervjuer med telefon	15
4.5 Litteratursökning	15
4.6 Bearbetning av material.....	15
4.7 Tillvägagångssätt vid analys.....	16
4.8 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	17
4.8.1 Validitet	17
4.8.2 Reliabilitet	18

4.8.3 Generaliserbarhet.....	18
4.9 Etiskt hänsynstagande	18
5. Teoretiska perspektiv	20
5.1 Åldrande och äldre.....	20
5.2 Ensamhet och isolering.....	21
5.3 Rollteori	23
5.4 Utvecklingsteori	25
5.5 Aktivitetsteorin - interaktionistiskt perspektiv	26
5.6 Disengagemangsteorin	27
5.7 Moderniseringsteorin.....	28
5.8 Datorns värld	28
5.8.1 Vårt förändrade sätt att Kommuniera	29
5.8.2 Platslösa platser	29
5.9 KASAM – ett salutogent förhållningssätt	31
6. Resultat och analys.....	33
6.1 Isolering och ensamhet	33
6.2 IT och ACTION	36
6.2.1 IT innan ACTION	36
6.2.2 Lära sig att använda datorn.....	37
6.2.3 Införande av ACTION och Internet och dess betydelse i vardagen.....	38
6.3 Nätverk och social gemenskap	41
6.3.1 Kommunikation och gemenskap via bildtelefon.....	42
6.3.2 Kommunikation och gemenskap via Mail.....	44
6.4 Inkludering och exkludering.....	45
7. Sammanfattande resultat och slutdiskussion	49
7.1 Sammanfattande resultat	49
7.1.1 Hur beskriver de äldre ACTIONanvändarna som är eller har varit anhängare att ACTION förändrat deras användande av IT	50
7.1.2 Hur upplever denna grupp att deras känsla av isolering bryts med hjälp av ACTION	51
7.1.3 På vilket sätt upplever denna grupp att ett ökat användande av IT förändrat deras känsla av inkludering/exkludering i informationssamhället?.....	52

7.2 Slutdiskussion.....	53
Litteraturlista	56
Bilaga 1	
Bilaga 2	

1. Bakgrund till ämnesval och syfte

1.1 Bakgrund till ämnesval och förförståelse

Eftersom vi tillhör den generation som har växt upp med Informationsteknik (IT) och teknik i allmänhet har vi aldrig närmare reflekterat över vad det kan innebära att vara utan denna del av världen. Vi har tagit IT och teknik som något självklart och nödvändigt i vårt dagliga liv som ett resultat av att tekniska uppfinningar såsom datorer, internet och mobiltelefoner har integrerats i samhället och blivit en del av människors dagliga liv. Konsekvensen av den allt mer snabbgående utvecklingen av IT och teknik är att många äldre har svårt att hänga med i IT- utvecklingen då deras uppväxt har skett under andra villkor och förutsättningar med avseende på tekniken. Det får till följd att de inte blir integrerade i samhället i lika hög grad som de som har denna utveckling som en naturlig del i livet. Dessutom går inlärning långsammare i äldre åldrar. Dessa hinder kan bidra till en känsla av exkludering från samhället då kontakten mellan människor i dagens moderna samhälle till stor del präglas av tekniken (Östlund, 1995).

Trots att vi båda tidigare arbetat inom äldreomsorgen, där vi sett problematiken med anhörigvårdarnas roll och isolering, har vi inte tänkt på IT som en möjlig resurs inom detta område. Det var inte förrän på praktiken som tankarna väcktes. Då hölls i Göteborg en informationsdag anordnad för äldreomsorgen där olika IT-baserade program riktade mot anhörigvårdare och äldre presenterades, däribland ACTION.

När vi läst olika studier har det visat sig att befolkningen i Sverige och Europa lever allt längre, genomsnittsåldern ökar i takt med att välfärden ökar. I Sverige är cirka 17 procent av befolkningen 65 år eller äldre, vilket motsvarar 1 581 500 personer (SCB). I och med ökningen av antalet äldre faller det sig naturligt att de nödvändiga vård- och omsorgsinsatserna ökar. Samtidigt syns även trenden att allt färre sysselsätter sig inom äldreomsorgen vilket totalt bidrar till att antalet närstående som vårdar äldre ökar i Sverige (Lidskog.m.fl.2003). Bland de personer som är 75 år eller äldre, som bor hemma och behöver hjälp svarade anhöriga för cirka 70 procent av den totala hjälpvolymen år 2000. De som vårdar en anhörig är främst makar eller samboende och hjälpen kan variera från socialt stöd till omfattande hjälp med personlig omvårdnad. Denna förändring skapar ett behov av nya former av stöd. (<http://www.ACTIONcaring.se>). När det har pratats om IT och äldre har visioner varit att prata om ett samhälle som är tillgängligt för alla och där medborgarna är delaktiga på lika villkor. I denna diskussion har IT setts som ett redskap för att integrera och engagera medborgarna i samhället

Vi finner det både intressant och viktigt att studera hur IT har förändrat de anhörigas situation och hur ACTION- användarna som är eller har varit anhörigvårdare upplever sin förändring eller sitt helt nya användande av IT och hur detta bryter deras känsla av isolering. Vi är även intresserade att se om det nya eller ökade användandet av IT förändrar deras känsla av exkludering eller inkludering i informationssamhället.

1.2 Syfte och frågeställningar

Vi vill undersöka hur de äldre ACTION- användarna som är eller har varit anhängare upplever att deras IT användande förändrats i och med ACTION och hur de upplever att deras isolering och eventuella exkludering bryts med hjälp av denna teknik.

Utifrån syftet kommer vi att använda oss av följande frågeställningar

Hur beskriver de äldre ACTION- användarna som är eller har varit anhängare att ACTION förändrat deras användande av IT?

Hur upplever denna grupp att deras känsla av isolering bryts med hjälp av ACTION?

På vilket sätt upplever denna grupp att användande av IT har förändrat deras känsla av inkludering/exkludering i informationssamhället?

1.3 Begreppsförklaring

Nedan redogör vi för centrala och återkommande begrepp.

Äldre och anhängare

I vår studie pendlar vi mellan begreppen äldre och anhängare. När vi använder begreppet äldre avser vi personer över 65 år generellt medan begreppet anhängare syftar på familjemedlemmar som vårdar en anhängare.

Vårdade

Med begreppet vårdade avser vi i denna studie personer som tar emot vård och omsorg ifrån närstående.

Ensamhet

Ensamhet innebär i vår studie en subjektiv känsla av att vara isolerad.

Isolering

Med begreppet isolerad avser vi i denna studie att individen har avsaknad av kontakter.

1.4 Förkortningar:

IT: Informationsteknologi (även kallad informationsteknik) är ett samlingsbegrepp för de tekniska möjligheter som skapats genom samverkan mellan datateknik och telekommunikation (www.ne.se)

IKT: Informations- och kommunikationsteknologi. Den del av IT som bygger på kommunikation mellan människor (Thulin 2004).

ACTION: Assisting Carers using Telematics Interventions to meet Older Persons Needs

2. Bakgrund

I detta kapitel ska vi redogöra för rollen som anhörigvårdare och ACTION- konceptet.

2.1 Anhörigvårdare

Bland de personer som är 75 år eller äldre och som bor hemma svarade anhöriga för cirka 70 procent av den totala hjälpvolymen år 2000. De som hjälper varandra är främst makar eller samboende och hjälpen kan variera mycket från socialt stöd till omfattande hjälp med personlig omvårdnad (Prop. 2008/09:82).

Lagändring

En ny lag kommer att träda i kraft den 1 juli 2009 gällande Anhörigvårdare. Den nuvarande lagen i socialtjänstlagen 5 kap. 10§ lyder så här:

Anhörigvårdare

Socialnämnden *bör genom stöd och avlösning* underlätta för *dem* som vårdar närstående som är långvarigt *sjuka* eller äldre som har funktionshinder.

Den nya föreslagna lydelsen är;

Personer som vårdar eller stödjer närstående

Socialnämnden *ska erbjuda stöd för att* underlätta för *de personer* som vårdar en närstående som är långvarigt *sjuk* eller äldre eller *som stödjer en närstående* som har funktionshinder (Prop. 2008/09:82)

Lagändringen är dels på grund av att det finns ett behov av att se de som vårdar en närstående ur ett annat perspektiv och dels för att göra det tydligt att socialnämnden ska underlätta för de personer som vårdar genom att erbjuda stöd. Detta är även viktigt för att de anhöriga eller andra personer ska få ett erkännande och ett stöd av samhället i det arbetet som de genomför. Genom att erbjuda stöd kan det även förebyggas att de anhöriga blir fysiskt och psyksikt utslitna. Det är viktigt att insatser följs upp regelbundet då behovet under tid förändras och insatserna behöver förnyas (Prop. 2008/09:82).

Att bli anhörigvårdare är en stor omställning och kan leda till en livskris då det kan upplevas svårt ur många synvinklar. Anhörigvårdare kan drabbas av utbrändhet, depression, få sömnrubbingar och de riskerar även att bli isolerad vilket visas av olika studier. Det är vanligt att nätverket minskar både för den vårdade och för anhörigvårdaren i takt med att sjukdomen utvecklas. Denna sociala isolering kan för den vårdade och för anhörigvårdaren ge en försämrad livskvalitet. Det är inte bara den vårdade som därför drabbas av förändringar i livet utan även den som står personen närmast (Almberg B & Jansson W 2002) När en anhörig börjar vårda blir livet mer inrutat och trots att det ibland är mycket svårt finns det glädjeämnen och tacksamhet (Larsson, 2005).

När personen blir sjuk och då den anhörige bestämmer sig för att bli anhängvårdare är det viktigt att de får kunskap om sjukdomen och information om var de kan vända sig för att kunna få svar på de frågor som de anhöriga har. För att anhängvårdare ska kunna känna sig trygga i sin roll behöver de stöd, detta kan exempelvis vara genom stödgrupper för anhöriga eller individuell rådgivning. Det är viktigt att informationen även ges skriftligt då det kan vara svårt för den anhöriga att komma ihåg allt som sägs (om det är nära det akuta skedet)(Socialstyrelsen 2005-131-1). Känslor så som skuld, skam, otillräcklighet och dåligt samvete är något som kan uppkomma när den anhörige känner att den inte kan leva upp till sina egna förväntningar som anhängvårdare. Umgänget med vänner och bekanta minskar i och med att den anhörige vårdar den vårdade och de kan därmed känna ensamhet i tvåsamheten. För att kunna få förståelse för vad den vårdade går igenom och vilka konsekvenser sjukdomen kan få behöver den anhörige kunskap och utbildning. Då nya problem kan komma upp behövs även att den anhörige får utbildning fortlöpande i takt med hur sjukdomen kan utvecklas och förändras, som exempelvis demens. Orsaker till varför en närstående väljer att bli anhängvårdare kan vara flera, det kan ses som naturligt om relationen mellan den vårdade och anhörige varit god (Almberg B & Jansson W 2002). Då många anhängvårdare är pensionärer finns det inget lönearbete som hindrar dem från att ta en aktiv anhängroll, som i många fall är ett mycket hårt arbete. När den vårdade kan vara personlighetsförändrad och de som anhängvårdare får liten positiv respons är det av vikt att de får möjlighet att berätta om den egna livssituationen och stöd i form av ett erkännande (Socialstyrelsen, 2005-131-1).

I tidigare forskning har fyra områden lyfts fram som viktiga ur anhängvårdarnas perspektiv. Det första är att den vårdade personen ska få bibehålla en god livskvalitet. Den andra är att de som är anhängvårdare ska få bibehålla en god livskvalitet. Den tredje är att de anhöriga i sin vårdarroll ska få stöd och erkännande. Och den fjärde är att de anhöriga ska få ett ”stöd som överensstämmer med anhängvårdarens värderingar, rutiner och kunskap” (Socialstyrelsen, 2005-123-32).

2.2 ACTION

2.2.1 ACTION- konceptet

ACTION är en förkortning av Assisting Carers using Telematics Interventions to meet Older Persons Needs. Det är ett IT-baserat stödprogram riktat till att stödja den vårdade äldre och deras anhängvårdare i hemmet. ACTION ger dessa grupper möjlighet att via modern informations- och kommunikationsteknologi (IKT) ta del av utbildning, information och stöd för att ge dem möjlighet att fatta genomtänkta beslut om sin eller sin närståendes situation (Magnusson 2005). Den så kallade hårdvaran ingår i ACTION- tjänsten såsom dator med en bildskärm, tangentbord, mus, bildtelefonkamera och en mikrofon (Lidskog mfl,2003).

ACTION är ett resultat av ett treårigt EU-projekt som startade 1997 där syftet var att bedriva en forskning som skulle utveckla äldre- och handikappomsorg. Projektet finansierades genom EU: s fjärde ramprogram för forskning och utveckling och Socialdepartementet.

Under EU-projektet var det 40 familjer som använde sig av ACTION- service (Magnusson L, 2002). Målet var att med hjälp av IKT utveckla informations- och utbildningsprogram som

kan hjälpa anhörigvårdare att stödja och vårda en sjuk närstående i det egna hemmet. Projektet började som ett samarbetsprojekt mellan Högskolan i Borås som också var koordinatör tillsammans med England, Nordirland, Irland och Portugal. Eftersom projektet har visat goda resultat har det svenska projektet utvecklats ur det ursprungliga EU-projektet (<http://ACTIONservice.se/ACTIONfolder.pdf>, <http://www.ACTIONcaring.se/omOss.htm> 5/4-09). Idag bekostas ACTION -forskningen som bedrivs i Sverige av KK-stiftelsen och Vårdalstiftelsen inom ramen för programmet inom IT för Hälso- och Sjukvården (ITHS) (Arvevik & Svensson. m.fl. 2005). I samband med det svenska projektet deltog totalt 41 familjer i Västsverige (Magnusson L. 2002). Projektet bygger på Nolans temporala modell för anhörigvård vilken innebär att familjen betraktas som expert på sin situation, därför utvecklades ACTION tillsammans med äldre och deras närstående. Detta för att det anses fördelaktigt att vård och omsorg skall genomföras tillsammans med dem det berör och utgå från de äldre och deras närståendes synpunkter, uppfattningar och behov. Borås Stad, Marks kommun och Västra Götalandsregionen har medverkat i fortsatt forskning och utvecklingsarbetet för ett IT-baserat anhörigstöd i vård och omsorg där huvudsättningen var att stödja de vårdade och deras anhörigvårdare för att bibehålla självständighet och livskvalitet. (<http://ACTIONservice.se/ACTIONfolder.pdf>, <http://www.ACTIONcaring.se/omOss.htm> 5/4-09, Magnusson L, 2002)

Det övergripande målet med ACTION- tjänsterna är att

”äldre som är i behov av vård och omsorg och deras anhöriga skall få en ökad autonomi, oberoende och kvalitet i det dagliga livet” (Arvevik & Svensson. m.fl. 2005 sid.2)

Vidare skall ACTION leda till att anhörigvårdarna skall kunna ge god vård till sina anhöriga i och med den ökade kunskap som de tillägnat sig via ACTION.

Utrusta anhörigvårdarna till att kunna förutse den kommande vårdsituationen och planera därefter. Anhörigvårdaren och den vårdade skall komma varandra närmare för att på så sätt erhålla en rikare relation, förbättra relationen och samarbetet mellan familjerna och vård- och omsorgspersonalen samt bryta ensamhet och isolering (ibid). Det ovanstående skall bidra till att underlätta och ge kraft och möjlighet begrunda de beslut som berör den egna situation eller den närstående (Magnusson, 2005).

ACTION grundar sig på filosofin om partnerskap och brukarmedverkan vilket innebär att vård och omsorg skall genomföras tillsammans med dem det berör och utgå från de äldre och deras närståendes synpunkter, uppfattningar och behov. Anledningen till detta är anhörigvårdarna som har vårdat i det tysta anses ha mycket kunskap som är värdefull då de på egen hand har fått testa sig fram till vad som är bra och mindre bra. Metoden syftar delvis till att anhörigvårdare nu skall slippa testa sig fram till vad som är bra, nu skall de istället få stöd och information via ACTION där med har man en förhoppning om att underlätta för den äldre och dennes familj att i större utsträckning klara sin vård och omsorg inom familjen (Magnusson/ Hanson 2005).

ACTION- konceptet består av fyra hörnstenar:

1. Multimedia informations- och utbildningsprogram

Denna tjänst växte fram utifrån önskemål av anhörigvårdarna, denna tjänst innehåller information och utbildningsprogram om vård i det dagliga livet som avser: förflyttning, dryck, mat, akuta situationer, trycksår och vård vid inkontinens, stroke, demens och vård vid livets slut. Den ger kunskap om att kunna klara av situationen, ger förslag på tekniska hjälpmedel och där finns en samhällsguide som beskriver vilken hjälp de kan få i samhället och en användarguide. Det finns även ett tränings- och avslappningsprogram som de kan använda sig av i vardagen (Arvevik & Svensson. m.fl.2005).

2. ACTION- centralen

ACTION- centralen bemannas av utbildad personal. Centralen har till uppgift att vägleda samt ge råd och stöd till de vårdade och deras anhörigvårdare, detta gör de med hjälp av bland annat bildtelefonen. Utifrån familjernas situation vägleds de till aktuella delar i programmen. ACTION- personalen försöker få anhörigvårdarna att känna sig sedda, öka deras medvetenhet om deras och den vårdades situation. ACTION- centralen försöker även hjälpa dem med att synliggöra och hantera de roller som finns i familjen. ACTION- centralen fungerar som stöd för familjerna då de ska ta kontakt med andra vård- och omsorgsgivare för att de ska få den hjälp de behöver. ACTION- centralen ger även familjerna möjlighet att träffa andra familjer på olika sätt som befinner sig under samma omständigheter via exempelvis ACTION- café i Borås stad där syftet är att familjerna ska ha möjlighet att skapa ett kontaktnät som bidrar med stöd och trygghet till familjerna (Arvevik & Svensson. m.fl. 2005). Bildtelefonen används även av vård- och omsorgspersonalen för rapportering och konsultation. Denna tjänst har i samband med hemgång ifrån lasarettet använts till vårdplanering. Detta har resulterat i att kommunerna har sparat pengar och tid (Lidskog .m.fl.2003).

3. ACTION – station

ACTION station består av ett datorpaket, den äldre får dator och bildtelefon placerad hemma. Datorn ger möjlighet att använda ACTION programmen. Datorn innehåller även ett enkelt ordbehandlingsprogram och mailbrevlåda (Arvevik & Svensson. m.fl. 2005) Datorn är endast ett komplement för att underlätta den vårdade och närståendes vardag då det finns flera familjer som inte vill ha insatser från hemtjänsten, de får i och med ACTION ett ökat självbestämmande (Lidskog.m.fl.2003).

a. Bildtelefon (i form av webbkamera)

Är ett kommunikationsmedel som användarna kan använda sig av för att ta kontakt med personalen på ACTION- centralen och personal på olika vårdinrättningar och andra familjer som befinner sig i liknande situationer (Arvevik & Svensson m.fl.2005).

b. *Internet och e-post*

Användarna av ACTION har tillgång till Internet. ACTION- programmet är försett med enkla länkar till olika hemsidor som de har nytta av t.ex. tidningar och medicinska skrifter vilket bidrar till att användare kan hålla kontakt med omvärlden (Lidskog.m.fl.2003).

4. Utbildning av personal som arbetar i ACTION- central och utbildningspaket till ACTION användarna

När kommunerna inför ACTION- tjänsten får de en införandeplan och konsult hjälp. Den vård och omsorgspersonal som kommer att arbeta med ACTION får handledning och utbildning. I samband med utbildningen av de anhöriga och de vårdade får personalen manualer och utbildningspaket (<http://ACTIONservice.se/ACTIONfolder.pdf>). Inom Borås stad får alla nya användare erbjudande om att gå en utbildning på Högskolan i Borås innan de börjar använda ACTION. Utbildningen är 6 veckor eller 5-7 utbildningstillfällen där får de lära sig att använda det grundläggande så som att använda datormus, tangentbord, grundläggande ordbehandling, e-post, bildtelefoni och Internet (Magnusson, 2002).

ACTION- konceptet har införts som en tjänst i flera kommuner dock är det något som kommunerna frivilligt har valt att införa. Utifrån kommunfullmäktiges riktlinjer och regler beslutar biståndshandläggare om den sökande skall beviljas ACTION som insats.

Nedan punktar vi upp vilka kriterier som gäller för att en sökande ska beviljas ACTION som insats i Borås stad:

- *”förlängt kvarboende i det egna hemmet*
- *egenvården underlättas och möjliggörs*
- *vård- och omsorgsinsatserna reduceras*
- *främjar sociala kontakter och bidrar till att bryta ensamhet och isolering*
- *närståendeinsatser underlättas och möjliggörs” (Arvevik & Svensson. m.fl. 2005 sid.2.)*

3. Tidigare forskning

3.1 Äldre och Informations- och kommunikationsteknologi (IKT)

I samband med det senaste decenniets utveckling inom informations och kommunikationsteknik har det även diskuterats om vilka konsekvenser denna utveckling kan ha inom de ekonomiska, samhälliga och politiska områdena. Positiva förväntningar som hänger samman med den nya tekniken är att den blir ett effektivt medel för att minska ojämlikheter i samhället, öka kontakten mellan medborgarna och politikerna, skapa nya och lättare former av engagemang och påverkanskanaler mellan medborgarna samt att den nya tekniken skapar en ökad möjlighet för att ett globalt civilt samhälle växer fram. Negativa förväntningar av den nya tekniken är att s.k. digitala klyftor d.v.s. ”skillnader mellan olika gruppers möjligheter att nå och använda tekniken” uppstår (Johansson, 2003. s. 3). Detta leder till att skillnaderna mellan de grupper som redan är resursstarka och de som är resurssvaga förstärks. Vidare skriver författaren att inom den svenska IT debatten att det är äldre och funktionshindrade som har fått mycket uppmärksamhet (Johansson, 2003).

Regeringen har bland annat som mål att skapa ”ett informationssamhälle för alla” vilket bidrar till att det finns politiska påtryckningar av att sådan teknik allt mer ska användas av de äldre. Internet har bland annat tillgång till nästan alla av samhällets informationstjänster. För att kunna öka de äldres intresse för IKT krävs det ökad stimulans enligt propositionen. De äldre har inget krav av att använda sig av datorteknik trots att det ökar allt mer i vardagen, vilket gör att de äldre fortfarande har en valmöjlighet om de vill ha dator eller ej (regeringens proposition 1999/2000:86) Anledningen till att många äldre inte är mottagliga för IKT är att många av dem inte är intresserade av eller känner att de skulle ha användning för dator eller Internet. Uppfattningen förändras om de äldre däremot tror sig ha användning av IKT. Arvevik och Svensson m.fl. (2005) skriver att det finns studier som visar att modern teknik för äldre kan ha stort värde och bli till stor glädje för dem. Forskning visar trots detta att de äldre är exkluderade från det moderna informationssamhället. Sverige har gentemot hela Europa en av de största grupperna i åldrarna 65 till 74 som använder Internet. Under 2004 hade 43 % av de äldre mellan 65 och 74 år tillgång till Internet. För att användningen av IKT-tjänster ska bli mer framgångsrik är det viktigt med utbildning och stöd. Det bör vara de äldres behov som formar utbildningen så att den passar för denna grupp och forskning visar att när det finns personer i samma ålder eller situation som hjälper till med utbildningen så uppnås de bästa resultaten (Arvevik och Svensson m.fl. 2005).

I Östlund (1999) presenteras bland annat en studie av personer över 74 år som deltog vid en datorkurs arrangerad av Pensionärernas Riksförbund. Östlund (Johansson, 2003) visar att de äldre inte är integrerade i den tekniska utvecklingen på samma sätt som de yngre. De äldres önskan var inte bara att lära sig datortillämpningar utan främst att bli en del av datorsamhället. De äldre i studien uttryckte att den grundläggande orsaken till kursen var en vilja att ”inte

skilja ut sig från yngre människor och från dem som ännu inte pensionerats” (Östlund 1999, s. 65).

En anledning till att lära sig tekniken var för att de lättare skulle kunna kommunicera med barn och barnbarn, att de exempelvis skulle hänga med när samtalsämnet var dator och att de skulle kunna skicka meddelanden i form av e-post till varandra, som resulterade i ett smidigare kommunikationsmönster. Det grundläggande skälet till användning av Internet var främst de sociala faktorerna. Studien visade att det dock fanns en svårighet att hitta andra i samma ålder att kunna kommunicera med på Internet då det fortfarande fanns relativt få användare (ibid).

3.2 Äldre och IT

Johansson (2003) anser att anledningen till att de äldre inte är integrerade i IT-samhället beror på regionstillhörigheten. Hon anser att det finns ett samband mellan bostadsort och tillgång, användning av och attityder till datorn och Internet. Johansson skriver att tidigare studier har funnit ett samband mellan internetanvändandet generellt och boendemönstret och resultatet blev att Internetanvändare bor i storstadsregioner. Detta beror enligt Johansson på att de äldres utbildning, yrke och engelskkunskaper skilde sig åt beroende på var de bor (ibid). Författaren skriver vidare att det från regeringens sida finns en ambition om att öka och bredda IT- användandet i befolkningen för att skapa ett tillgängligt samhälle för alla och där alla medborgare är delaktiga på samma villkor. Johansson (2003) menar att regeringens ambitioner bygger på ett antagande om att det både finns ett behov och att det finns en vilja i befolkningen att lära sig och använda IT. Hon har dock med hjälp av sin studie kunnat konstatera att de äldre inte har något intresse av att använda den nya tekniken något som även andra studier har kunnat visa. Vad anledningen till detta ointresse är varierar från forskare till en annan. Exempelvis anser Danielsson i enlighet med Östlund (Johansson, 2003) att de äldres ointresse inte alltid hänger samman med deras bristande kunskap om datorer och internet, det kanske är ett aktivt val de äldre gör. Danielsson anser vidare att de äldres ointresse för att använda IT kan vara ett resultat av att de äldre inte är aktiva och engagerade. Det kan även vara en konsekvens av att denna grupp inte ännu har upptäckt den nya teknikens förtjänster och därför inte kommit till den punkt då de inser dess värde.

3.3 Tidigare studie om ACTION

I en tidigare studie ”The impact of information and communication technology on family carers of older people and professionals in Sweden” behandlas effekterna av ACTION i Sverige. Studien gjordes utifrån en kvantitativ undersökningsmetod på personer över 60 år. Totalt 34 familjer deltog med en undersökningstid på tre månader upp till ett år. Det generella helhetsintrycket för ACTION blev 6,4 på en skala från ’0’ till ’10’. Majoriteten av dessa 34 familjer ansåg alltså att ACTION hade övervägande positiva effekter. ACTION bidrog positivt i kontaktnätet vårdare emellan, både på det plan som rör själva vårdandet men även på det sociala planet för vårdaren. Många upplevde att de blev mer självständiga i vårdandet och fick samtidigt ett större (ibland oombärligt) socialt nätverk på köpet. De upplevde även att teknologin och hjälpen via ACTION hade ökat kompetensen samt minskat deras känslor av ensamhet och isolering. Utvärderingen har även kunnat visa på

att ACTION: s tjänster var mest lämpade för dem som uttrycker önskan om att *vilja* vårda en anhörig i hemmet. Däremot var programmet mindre hjälpsamt för dem som befinner sig i någon kris eller är tveksamma i sin roll som vårdare. För att tjänsten skall få bästa slagkraft bör den sättas in så tidigt som möjligt i den situation det gäller.

Personalen vid ACTION- centralen var också en grupp som man i utvärderingen tittade närmare på. Hos denna grupp uppdagades ett stort behov av att arbeta tillsammans med anhängvårdarna. Personalen ansåg att det är viktigt att respektera och ta vara på vårdarnas kunskaper och erfarenheter om den specifika situationen. De ansåg även att anhängvårdarna skall ses som experter men bara till den grad att de inte blir överbelastade! Både personalen vid ACTION och anhängvårdarna upptäckte att ACTION främjade vårdarnas sociala liv och hälsa (Magnusson, Hansson och Nolan 2005).

3.4 Forskningsresultat av ACTION

ACTION har bidragit till att anhängvårdarna har fått ett ökat självförtroende i och med att de har kunnat ta del av den information som finns i vård och omsorgsprogrammen som ACTION innefattar. Där har de möjlighet att ta del av kunskapen av bland annat förflyttningsteknik och information om hur man som anhängvårdare kan förebygga skador. Genom tips och råd om olika relevanta hjälpmedel och samhällsstöd för deras situation har de kunnat få verktyg som kan underlätta deras vardag. Genom informationen som finns i vård och omsorgsprogrammen har de äldre fått ökad kompetens för att kunna planera sin vardag, de har även fått en ökad förståelse för hur situationen kan komma att utvecklas men även större kunskap och förståelse för sina anhöriga. Detta har bidragit till att anhängvårdarna upplever sin situation som mer hanterbar (Magnusson, 2002).

Med hjälp av ACTION och internet har de äldre kunnat känna sig mer delaktiga i samhället även om de är mycket bundna till sitt hem. Som användare av ACTION känner sig många mer delaktiga i det informationssamhälle som vi idag lever i. För många familjer har användandet av E -post visat sig vara ett positivt inslag då de känner en ökad kontakt med sina anhöriga genom att de kan skicka och läsa mail från sina barn och barnbarn. Bildtelefonen har varit till nytta för att kunna bryta de äldres ensamhet och isolering då de har givits möjligheten att kunna samtala med andra i samma situation och att på så sätt skapa ett större socialt nätverk. ACTION- personalen kan även genom bildtelefonen vara ett stöd och ge möjlighet till pratstunder för att kunna diskutera problem och viktiga frågor. Det har även visat sig att personalen har kunnat öka sin effektivitet genom att använda sig av bildtelefonen. Efter att vissa familjer har gått en gemensam kurs om ACTION och hur man använder datorn har de fortsatt ha kontakt efter det att utbildningen har avslutats (Magnusson, 2002).

3.4.1 Budget:

Resultat har även kunnat fastställa att ACTION har varit kostnadseffektivt både för familjerna och för vård och omsorgen då den har bidragit till en minskad kostnad per år och per familj. Biståndsbedömare har räknat ut att besparingen i genomsnitt ligger på 95 900 kronor per familj och år (Magnusson, 2002).

4. Metod

I början av vår C-uppsats var vi tre stycken studenter som skulle skriva tillsammans. På vägens gång på grund av olika komplikationer blev utfallet att vi blev två stycken studenter på denna uppsats

4.1 Metodval

Larsson (2005) anser att forskaren med omsorg ska välja den metod som lämpas bäst för ens syfte och frågeställningar eftersom det är metoden som bidrar till att forskaren kan studera verkligheten. Larsson skriver att det finns olika forskningsansatser som lämpar sig bättre vid olika problemområden.

I vår studie har vi använt oss av den kvalitativa forskningsansatsen. Den kvalitativa metoden bygger enligt Kavle (1997) på att man som forskare försöker att förstå innebörden av människors erfarenheter genom att studera deras livsvärld för att beskriva hur de förhåller sig till den. Denna forskningsansats beskriver ofta den studerade situationen eller individen ur ett helhetsperspektiv. Idealmålsättning med den kvalitativa undersökningen är att ”uppleva vad den andra upplever” eller ”se världen med den andras ögon” (Larsson, 2005 s. 92).

Anledningen till att vi fann den kvalitativa metoden som mest lämplig är att vi dels anser att vårt syfte och frågeställningar kräver en sådan metod då man som forskare inom denna inriktning försöker uppnå kunskap om individens subjektiva upplevelser utifrån hennes ord, uttryck och meningsbeskrivningar vilket är av intresse i vår undersökning. En annan fördel med denna metod är att forskaren studerar individen i sitt naturliga sammanhang vilket innebär att forskaren tar hänsyn till individens totala situation (ibid). Därmed inte sagt att alla möjliga aspekter studeras utan snarare ett försök görs att analysera hur de valda temana hänger samman ur ett helhetsperspektiv.

4.2 Urval

Det är inte vanligt att forskare använder sig av totalundersökningar när de använder sig av den kvalitativa metoden. Orsaken till att forskaren gör ett urval är för att den har tagit hänsyn till att den kvalitativa forskningsansatsen kräver tid. Svenning (2003) menar att huvudtanken med de kvalitativa undersökningarna inte är att generalisera utan att exemplifiera.

Kvale (1997) tar upp riskerna med för många eller för få informanter, om det är för få är det omöjligt att göra statistiska generaliseringar eller testa hypoteser. Om antalet är för stort går det inte att göra några ingående tolkningar av intervjuerna, då som vi ovan redogjorde för att den kvalitativa forskningsansatsen är tidskrävande. Ett vanligt misstag enligt Kvale är att urvalet är för stort och därmed blir kostnaden och tiden för utskrift och analys mer omfattande än väntat. Med hänsyn till det ovanstående och till de hinder och den tidsbegränsning vi hade beslutade vi oss för att använda oss av åtta informanter.

För att komma i kontakt med informanter har vi använt oss av snöbollsurval (Larsson, 2005) som i vårt fall har inneburit att vi har tagit kontakt med projektledaren för ACTION som under studiens gång har varit nyckelperson då han tillsammans med en kollega hjälpt oss att

komma i kontakt med ACTION- användare. De skickade ut en förfrågan till ACTION- användare om att delta i denna studie. Projektledaren och hans kollega fick i förväg berätta om vårt syfte och meddela informanterna att det var helt frivilligt att delta och att de när som helst kunde avsluta eventuellt deltagande. Därefter fick vi kontakta de informanter som var intresserade att delta. Anledningen till att vi valde snöbollsurval var att vi hade svårigheter att veta hur vi annars skulle kunna komma i kontakt med personer som använder ACTION på annat sätt. En fara med detta förfaringssätt kan dock vara att vi enbart kom i kontakt med användare som var nöjda och kanske hade en tät kontakt med projektledaren något som skulle kunna ha påverkat informanternas svar.

Det var projektledaren som hjälpte oss att få tag i informanter och vi fick informanter allteftersom. Efter de fyra första intervjuerna trodde vi att vi skulle få en jämn könsfördelning mellan informanterna men efter att vi genomförde de resterade fyra insåg vi att informanter av det kvinnliga könet var övervägande representerad bland anhörigvårdarna.

4.2.1 Avgränsning

En avgränsning är dels vårt ämnesval, då vi har valt att inrikta oss på äldre och IKT och i den avgränsningen valt att titta närmare på den anhörigas situation och inte den vårdade. Vid början av vår undersökning var vår tanke att endast undersöka informanter som är bosatta i Borås kommun, men under studiens gång har vi upptäckt att det är 250 personer som använder ACTION. Därmed kunde det vara svårt för projektledaren, vår nyckelperson, att hjälpa oss att komma i kontakt med ACTION- användare som endast var bosatta i Borås. Därför beslutade vi att bredda vår avgränsning och inkludera användare som var bosatta i hela Sverige.

4.3 Forskarens roll

Eftersom det är viktigt att forskaren är medveten om hur central roll vi kan ha för att uppnå ett gott resultat väljer vi redan här att redogöra för forskarens roll. Kvale (1997) belyser att det är viktigt att forskaren under intervjuerna är medveten om att samtalet som sker mellan forskaren och informanten präglas av en asymmetrisk relation. Forskaren har mer makt då den definierar och kontrollerar situationen (Kvale, 1997). Även Larsson (2005) lyfter fram vikten av forskarens roll, han menar att informantrelationen är en komplex relation. Forskarens empati är central för att intervjupersonens upplevelser ska bli begripliga. Det är även viktigt att forskaren är lika uppmärksam på det som inte sägs. I likhet med Larsson (2005) anser Kvale (1997) att forskaren har en central roll då det krävs att den är insatt i ämnet innan intervjun äger rum för att på så sätt få ut så mycket information som möjligt. Forskarens förmåga till inlevelse och att kunna lyssna och samtala är avgörande för informationens substans och kvalitet. Slutligen angående forskarens roll lyfter Lilja (2005) fram att det är viktigt att forskaren är medveten om att ens tidigare erfarenheter, teoretiska förkunskaper och referensramar som på olika sätt kan präglade all empirisk data i form av observationer eller intervjuer.

4.4 Datainsamling

I vår undersökning har vi använt oss av halvstrukturerade intervjuer vilket är en av de tre datainsamlingsformer som finns inom den kvalitativa metoden vilka Larsson (2005) redogör för. Denna insamlingsmetod innebär att man ger direkta citat från informantens utsagor medan de övriga två datainsamlingsmetoder är direkta observationer som består av noggranna anteckningar och de iakttagelser som forskaren iakttar när den studera exempelvis människors handlingar, aktiviteter, beteenden och interaktioner. Den tredje och sista metoden är dokumentanalyser. Under våra intervjuer har vi främst tagit hjälp av det som Kvale (1997) betecknar som halvstrukturerad livsvärldsintervjun som enligt honom innebär ”en intervju vars syfte är att erhålla beskrivningar av den intervjuades livsvärld i avsikt att tolka de beskrivna fenomenens mening” (Kvale, 1997 sid.13). Detta är en anledning till att vi finner denna metod som lämplig till vår studie. Andra fördelar med denna forskningsmetod är att den präglas av att forskaren ställer enkla och raka frågor till informanten vilket resulterar i att informanter kan ge innehållsrika svar (Kvale, 1997). Dessutom innehåller den halvstrukturerade livsvärldsintervjun som datamängd en mängd teman och relevanta frågor och är mest lämplig då man är intresserad av individers syn på sitt eget liv och livsupplevelse, vilket är grunden i vår studie. Andra positiva anledningar till vårt val av metod är att denna intervjuform ger forskaren möjlighet att under intervjusituationen och mellan olika informanter göra vissa förändringar vad det gäller frågornas form och ordning. Detta för att kunna anpassa frågorna till informanternas svar (ibid). Nackdelar med kvalitativa forskningsintervjun är att vissa anser den sakna objektivitet då det mänskliga samspelet är centralt i en intervju. Positivismen kritiserar den kvalitativa metoden just därför att det anses att de mänskliga faktorerna skall elimineras. Då de kvalitativa intervjuerna bygger på samspel anser positivismen denna ansats som ovetenskaplig. En annan problematik med den kvalitativa forskningsintervjun är att samtalet som sker mellan forskaren och informanten präglas av en asymmetrisk relation. Det är viktigt att forskaren är medveten om att samtalet inte är ett ömsesidigt samtal mellan två jämbördiga parter, utan att forskaren har mer makt då den definierar och kontrollerar situationen.

De teman som vi har fokuserat på under intervjuerna är isolering och ensamhet, IT och ACTION, nätverk och social gemenskap, exkludering och inkludering. Syftet med att vi väljer fokusera på dessa teman är att lägga tonvikt på intervjupersonens upplevelse av hur ACTION-användandet bryter deras känsla av isolering och exkludering. Vi anser att dessa temaindelningar kan hjälpa oss att ringa in vårt syfte och frågeställningar då temana berör dessa utifrån olika utgångspunkter.

Innan vi genomförde intervjuerna utformade vi frågorna utifrån våra fyra teman och problemområde till en allmän intervjuguide som skulle hjälpa att ge oss en inblick i vårt valda syfte (Larsson, 2005). Utifrån de valda temata skapade vi öppna underfrågor, som vi ansåg var relevanta och som bidrog till en dialog mellan oss och informanterna. Dessa frågor hade varierande karaktär så som inledande-, uppföljnings-, sonderande-, specificerande-, direkta-, indirekta-, strukturerande-, tysta-, och tolkande frågor (Kvale, 1997).

Eftersom våra informanters situation och bostadsort varierade genomförde vi intervjuerna på olika sätt. Fyra intervjuer genomfördes i informanternas hem, två intervjuer via ACTIONs

bildtelefon och två intervjuer gjordes via vanlig telefon. Som hjälpmedel använde vi oss av en bandspelare dels för att minska risken för feltolkningar och för att intervjuaren ska kunna fokusera på det centrala i intervjun (Kvale 1997). Informanten fick godkänna bandspelaren innan intervjuens start, vi informerade även vem som ska ta del av materialet och att vi kommer att förstöra arbetsmaterial såsom bandinspelning efter att uppsatsen är klar.

4.4.1 Intervjuer i hemmet

De informanter som var bosatta nära Göteborgs Stad och hade möjlighet att träffa oss personligen genomfördes intervjun i deras hem efter deras önskemål. Detta var något vi var väldigt positiva till då både Kvale (1997) och Larsson (2005) belyser problematiken med att relationen mellan forskaren och informanten präglas av en asymmetrisk relation. Genom att genomföra intervjuerna i deras hem fick informanterna en ökad känsla av trygghet då de befann sig på hemmaplan. Detta kan bidra till att maktrelationen mellan forskaren och informanten minskar, dock är vi medvetna att den aldrig kan bli jämsides eftersom relationen är asymmetrisk då det är vi intervjuare som styr frågorna och definierar situationen. Innan intervjun informerade vi muntligt om studiens syfte och de etiska principerna, de fick även ta del av dem skriftligt. Tiden för intervjuerna tog mellan 35 – 60 minuter. Den första intervjun som vi genomförde var vi tre stycken som hade olika ansvarsområden, en ställde frågorna, en antecknade och en observerade. Vi insåg snart att tre intervjuare var för mycket då den asymmetriska relationen och makten blev mer märkbar. De tre resterade intervjuerna var vi två då samarbetet mellan oss avslutats. Vi hade olika ansvarsområden där en ställde frågorna medan en antecknade, men den som antecknade fick även möjlighet att kunna ställa följdfrågor. Fördelen med att genomföra intervjun via mänskligt möte är att informantens utsagor förstärks av kroppsspråket och miljön.

Efter att första intervjun var genomförd reflekterade vi över vad som var bra och mindre bra det som vi tog med oss till nästa intervju var att det var viktigt att vänta ut och bemöta känslorna. De svårigheter vi upplevde var konsten att ställa öppna frågor och att inte påverkas av tystnaden och gråten som kunde uppstå. En annan svårighet var att kunna styra informanterna åt rätt håll då dem i vissa stunder pratade om saker som inte var relevanta för vårt syfte.

4.4.2 Intervjuer via bildtelefon

Eftersom vissa av våra informanter var bosatta utanför Borås stad fick vi möjlighet att genomföra intervjuerna via ACTION- tjänsten bildtelefon. För oss var det spännande att få möjlighet att prova på ACTION, då det skapade en ökad förståelse för vad ACTION innebär. Intervjuerna ägde rum på Borås Högskola där vi fick tillgång till ett enskilt kontor med två datorer. Denna samtalsform var väldigt främmande för oss, detta medförde vid den första intervjun en osäkerhet hos oss och asymmetrin mellan forskare och informant kan ha blivit mindre, då informanten var van användare av ACTION. Vi gav muntlig information om syftet och de etiska principerna, då det inte fanns någon möjlighet att ge dem skriftlig information. Problematiken med denna intervjuform var att vissa tekniska problem uppstod såsom rundgång och att det var dröjsmål någon sekund detta kan vara tänkbara orsaker till att den första intervjun endast blev cirka 25 minuter. Vid den andra intervjun var vi mer säkra på hur tekniken skulle användas och intervjun blev cirka 40 minuter. Under dessa intervjuer var det

enklare att hålla sig till frågorna men det var svårt att få informanterna att utveckla sina svar, vilket dels kan ha orsakats av den metod vi använde oss av.

4.4.3 Intervjuer med telefon

Då två av våra informanter inte hade möjlighet att ta emot oss och då vi inte hade möjlighet att låna Borås Högskolas bildtelefon var vi tvungna att genomföra vanliga telefonintervjuer. Intervjuerna varade mellan 30 minuter till 40 minuter. Vi använde oss av högtalartelefon för att kunna spela in och det var endast en person som genomförde intervjun. Även här informerade vi studiens syfte och etiska principer. När vi genomförde intervjuerna var vi angelägna att vara i ett enskilt rum. Intervjuerna fungerade relativt bra då båda parter höll sig till ämnet. Problematiken är dock att man inte kan se kroppsspråk eller mimiken vilket kan göra att den del av tolkning som har med detta att göra inte finns med i intervjuunderlaget. Fördelar vi såg med denna metod var informanterna slapp ta hänsyn till hur de såg ut och hur de hade det hemma.

4.5 Litteratursökning

Vi har sökt litteratur via Göteborgs universitets databas Gunda där har sökorden varit; anhörigvårdare, äldre och ensamhet, äldre och IT, gerontologi, åldrande, IT och kommunikation, och IT och samhälle. Ett problem när vi sökte efter IT och kommunikation var att vi fick få träffar som var relevanta, men när vi gick till bokhyllan på ekonomiska biblioteket fanns där fler böcker inom detta ämne som var relevanta som datorbasen inte gav träff på. Tänkbara orsaker kan vara att vi inte använt oss av rätt sökord. Genom Gupea har vi även tittat på tidigare uppsatser där har ämnesorden varit äldre och IT och äldre och isolering/ensamhet. Vi hade även tidigare litteratur från tidigare kursen så som bland annat, äldre och deras livsvillkor och individ och grupp. Vi gjorde även blocksökning på den internationella databasen CSA (social, services abstracts), denna databas består bl.a. av artiklar samt referenser ur internationella tidsskrifter. Våra sökord där har varit elderly, Information technology, Communication, loneliness. Vi har även fått ta del av artiklar från ACTION: s forskningsteam.

4.6 Bearbetning av material

När man gör en utskrift av en intervju blir det en fråga om tolkning då man som utskrivare måste göra en mängd bedömningar och avgöranden. Kvale (1997) menar att det därför inte finns någon sann objektiv omvandling från muntlig till skriven form. När vi intervjuade använde vi oss av bandspelare, vilket har fungerat relativt bra. Ett problem vi stötte på i första intervjun var att röstaktiveringsfunktionen var påslagen vilket resulterade i att den stannade upp med inspelningen när vi talade för lågt eller var tysta. Detta ledde i sin tur till att det ibland var svårt att höra vad som sades i den första intervjun, men då vi även hade antecknat är det inget som vi anser i någon större utsträckning påverkar vår datainsamling.

Transkription

När vi gjorde utskriften av intervjumaterialet från bandspelaren skedde det ordagrant även skratt och tystnad har vi skrivit med. Då antalet användare av ACTION är så pass litet (250 stycken) är det många av dem som känner varandra. Vi har därför tagit bort sådant material

som kan identifiera personen. Med denna restriktion i åtanke har vi i övrigt försökt återge citat (som återfinnes i analysdelen) så ordagrant som möjligt. För att få en bild av informantens upplevelser läste vi upp intervjuerna upprepade gånger därefter markerade vi citat med överstrykningspenna i olika färger som var kopplade till våra teman.

4.7 Tillvägagångssätt vid analys

Larsson (2005) skriver att det inte är en lätt uppgift att utföra en kvalitativ analys då det saknas regler för tillvägagångssätt. Vidare skriver Kvale (1997) att forskare står inför tolkningsproblem på två nivåer. Dels vid intervjun då det som är sagt inom en gemensam verklighet skall tolkas och därmed uppnå konsensus och dels då materialet skall behandlas till en redan etablerad vetenskaplig begreppsapparat (korrespondens och koherens). Larsson (2005) menar att det finns olika tillvägagångssätt som forskaren kan välja mellan när den skall analysera sitt material därför är det viktigt att forskaren hittar en metod som kan hjälpa den på ett enkelt och lättbegripligt sätt finna mönster i det insamlade material. Vid analysen kan forskaren i sitt material försöka finna några områden eller teman som hänger samman med undersökningens syfte eller frågeställningar, för att på så sätt skapa en struktur. En analys bör dock utformas utifrån ett helhetsperspektiv för att på så sätt kunna kartlägga hur de skilda temana hänger samman. Eftersom en analys kan komma till genom olika tillvägagångssätt är det viktigt att forskaren testat olika tolkningar och hypoteser för att därefter kunna ge förklaring till att en tolkning är mer giltig än någon annan (Larsson, 2005). Kvale (1997) försöker även bidra med sin kunskap, enligt honom kan forskarens teoretiska förutsättningar ligga till grund för hur studiens material skall analyseras. Eftersom vi med hjälp av våra teman; isolering och ensamhet, IT och ACTION, nätverk och social gemenskap, exkludering och inkludering i relation till äldre, utformade underlaget till våra intervjuer har vi under analysen kunnat ta hjälp av dessa teman för att skapa ordning och struktur i vårt material. Detta har även resulterat till att vi har använt oss av det abduktiva arbetssätt som är en blandning av de övriga två arbetssätten, induktiva och deduktiva strategier, som en forskare kan använda sig av. Detta har inneburit att vi har pendlat mellan teori och empiri när vi har analyserat vårt material.

Utifrån en beskrivning av intervjupersonens inre upplevelsevärld eller subjektiva tolkning av den yttre verkligheten har vi analyserat och beskrivet informanternas upplevelser med utgångspunkt i ett hermeneutiskt perspektiv som är en förståelseinriktad forskningsansats. Att vinna en giltig och gemensam förståelse av en texts mening är syftet för den hermeneutiska tolkningsmetoden. Forskarens uppgift inom detta perspektiv att foga samman teori och praxis med kunskap och värden. Därmed hänger förståelse, tolkning och tillämpning samman. Hermeneutiken har i intervjuforskningen en dubbel relevans. Detta påstående grundar sig på att denna typ av analysmetod dels kastar ljus över den dialog som skapar de intervjutexter som ska tolkas men även genom att den belyser den process där intervjutexterna tolkas. Det sistnämnda kan även uppfattas återigen som ett samtal med texten eller som en dialog (Kvale 1997).

Det huvudsakliga i analysmetoden är tolkning av texter, därför har den muntliga diskursen förvandlats till texter som ska tolkas. Inom detta perspektiv ser forskaren forskningsintervjun

som ett samtal om den mänskliga livsvärlden. Det första steget för analysen har varit att vi har förvandlat intervjuerna till texter som går att tolka (ibid). Under analysen har dessa texter i stor utsträckning byggts på tolkning, därför har vi varit uppmärksamma på att utskriften är en konstruktion av ett levande samtal och inte som forskningsprojektets grundläggande data. Denna utskriftsproblematik som är en tolkande process i sig bör inte förbises av forskaren (Kvale, 1997). Nästa steg i analysen har varit att vi har läst igenom materialet för att skapa oss en förståelse för helheten. Därefter har vi försökt förklara innebörden i data via den s.k. hermeneutiska cirkeln som innebär att tolka del mot helheten. Man brukar säga att det är genom en hermeneutisk cirkel som tolkningen av meningen beskrivs. Det är genom en process i vilken de enskilda delarnas mening bestäms av textens helhetliga mening och vice versa, som förståelsen av en text sker, det brukar förkortat beskrivas att forskaren i sin tolkning pendlar mellan helhet och delar. Denna hermeneutiska cirkel eller spiral som många vill kalla den upphör i praktiken när forskaren anser sig ha kommit fram till en rimlig mening. Det är skillnad mellan intervjutexter och litterära texter, då vi som intervjuare i intervjun kan förhandla med intervjupersonerna om deras tolkning då vi som intervjuare bidrar till att skapa de texter som de tolkar.

Slutligen har vi gjort en huvudtolkning på en högre abstrakt nivå där vi övergripande förklarar sambandet mellan olika deltolkningar (Larsson, 2005). I vår analys har vi därmed använt oss av en så kallad *meningstolkning* i vår analys (Kvale, 1997).

4.8 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

4.8.1 Validitet

Validitet innebär att man undersöker det man avser att undersöka (Kvale, 1997). I kvalitativa studier syftar begreppet validitet till hela forskningsprocessen och inte enbart till datainsamling. Forskarens ambition är att synliggöra fenomen, att tolka och förstå innebörden av informantens livsvärden, att beskriva uppfattningar eller en kultur (Patel & Davidson, 2003). Forskaren ska under studiens gång kontrollera, kritisera, tolka materialet för att på så sätt se till att tolkningen stämmer med det som är studiens mål (Kvale, 1997).

För att vi skulle uppnå en hög grad av validitet har vi använt oss av de sju stadier som Kvale (1997) tar upp i sin bok. Han nämner bl.a. att det som är viktigt för att intervjuaren ska uppnå validitet under intervjuerna är tillförlitligheten i informanternas utsagor och kvaliteten på hela intervjuprocessen från början till slutet då intervjutillfället äger rum. Vidare redogör Kvale (1997) för problematiken med den s.k. inre validitet som innebär att det finns en koppling mellan resultatet och teorin. Kvale menar att det som kan påverka validiteten är om intervjufrågorna är luddigt formulerade och om man som intervjuperson påverkar svaren med sina egna uppfattningar. Vi har genom hela processen försökt att hålla oss till våra teman och angripa dessa från olika håll. Dock kan vi inte kontrollera informanternas tillförlitlighet i deras utsagor, då det är deras upplevelse vi undersöker och försöker att synliggöra. Därför har vi gjort valet att återge deras utsagor ordagrant för att på så sätt skildra deras beskrivningar och kunna komma så nära som möjligt deras sanning. Detta innebär att läsare även får möjlighet att ta del av deras värld och beskrivningar.

Kvale (1997) skriver även om den yttre validiteten som handlar om projektet som helhet och om möjligheten att generalisera utifrån studien, yttre validiteten syftar även på att resultatet

stämmer överens med verkligheten (Svenning, 2003). Ett vanligt sätt att validera tolkningar och resultat är att låta informanter och andra få möjlighet att läsa igenom och kommentera texten i ett så färdigt skick som möjligt (Kvale, 1997). Vi har låtit andra personer läsa vårt material och komma med kommentarer som vi har tagit tillvara på.

Vidare har forskaren en viktig uppgift då validiteten i en kvalitativ forskning kommer att bero på forskaren kompetens, skicklighet och empati. (Kvale, 1997)

4.8.2 Reliabilitet

Begreppet reliabilitet syftar på pålitlighet vad det gäller resultat vid upprepade mätningar. Det är även ett verktyg som mäter tillförlitlighet. Det innebär att resultatet som kommer fram i studien ska vara pålitliga och inte slumpmässiga (Larsson, 2005). I vår studie innebär detta att en annan forskare med samma frågeställningar och metod i senare intervjuer skulle få samma resultat som vi har fått. Eftersom informanternas och våra upplevelser av våra teman är något subjektivt kan vi inte vara säkra att en annan studie med samma frågeställningar och metod kan komma fram till samma resultat. Det kan finnas värdeladdade begrepp som minskar reliabiliteten då det kan ge tolkningsfel (Svenning, 2003), till exempel ledande frågor och frågornas formulering påverkar intervjuarens reliabilitet, då det kan inverka på svaren (Kvale 1997).

4.8.3 Generaliserbarhet

Begreppet *generaliserbarhet* syftar till *resultatens* allmängiltiga förklaringar, detta innebär att resultaten även kan beröra flera personer än dem som undersökningen berör. I vår studie är informanterna tillfrågade av projektledaren på ACTION. Informanterna bor i olika kommuner i Sverige och alla är eller har varit anhörigvårdare. Det finns områden i vår studie där våra informanter visar stor samstämmighet, men det implicerar inte med säkerhet att det går att göra någon generalisering utanför vår studie. Då vi undersöker deras upplevelse är det inte säkert att det stämmer med andra äldres upplevelse.

4.9 Etiskt hänsynstagande

För att en studie eller en undersökning skall vara etiskt riktig är det viktigt att studien uppfyller de fyra huvudkraven i de forskningsetiska principerna som forskningsrådet har ställt. Det är viktigt att man har uppnått det s.k. informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (www.vr.se). Detta för att vår studie ska vara etiskt riktig men även för att minimera onödigt psykologiskt och socialt lidande för informanterna (Giota, 2005).

I vår studie har vi fått informanternas samtycke till att delta i studien genom att vår kontaktperson (projektledaren för ACTION) informerade deltagarna om undersökningens syfte och frågade informanterna efter deras tillåtelse att vi kunde kontaktade dem. Vid intervjutillfället fick de även ta del av ett informationsbrev där vi beskriver syftet och att deltagandet är helt frivilligt och att de när som helst kan avbryta sitt deltagande utan några konsekvenser. De blev även informerade om vilka vi var, var vi kom ifrån och de blev ännu en gång påmind om studiens syfte. Vi informerade även om vilka risker och fördelar deras deltagande kunde medföra.

Kvale (1997) anser att denna princip är lite problematisk då forskaren brottas med ett svårt övervägande där han eller hon balanserar mellan detaljerad överinformation och utelämnande av vissa aspekter, som kan vara viktiga för informanterna. Undanhållande kan motiveras med att forskaren vill försöka få de intervjuades oförfälskade och opåverkade åsikter. Då denna undersökning handlar om gamla människor med mycket erfarenhet och upplevelser bakom sig ansåg vi att faktorer som bemötande, respekt, ödmjukhet bör tas i beaktande vid formulering av intervjufrågor samt vid intervjusituationer. En anledning till att vi ansåg att det är viktigt att vara extra vaksam i denna undersökning är att det med en stigande ålder kan tillkomma komplikationer som t.ex. nedsatt hörsel eller försämrade minnesfunktion. Detta gör att vi var speciellt noggrann med att förvissa oss om att informanterna hade förstått och gav sitt samtycke till intervjuprocessen genom att vi även muntligt frågade och försäkrade oss om att de förstod vad det innebar att vara med i vår undersökning.

Den andra etiska principen som både Kvale (1997) och Larsson (2005) tar upp är konfidentialitet som kan förklaras med att inga uppgifter som röjer informanternas identitet ska redovisas vilket är viktigt då intervjupersoner ofta berättar mer än vad de från början tänkt. Om det i studien finns karaktäristiskt drag som kan riskera anonymiteten ska forskaren ändra detta utan att detta påverkar meningsinnehållet, är detta dock inte möjligt är samtycke centralt. Ett vetenskapligt dilemma på denna punkt är dock enligt Kvale (1997) att forskaren kan ställas i moraliska dilemman då information om exempelvis misshandel, missbruk, kriminalitet etc. kan avslöjas. Eftersom det endast finns 250 ACTION- användare i Sverige kan det finnas en risk att informanterna utsagor inte blir helt anonyma. Då ACTION- användare har möjlighet att kommunicera med varandra via bildtelefon kan det bidra till att vissa känner varandra väl. För att undvika detta har vi med omsorg valt ut intervjuer som inte är av privat karaktär vi har även avidentifierat informanterna av respekt för deras rätt att vara anonyma. Det okodade material som vi har arbetat med har förvarats så att inte någon annan har tillgång till det och efter analysen har vi förstört detta okodade material.

Den konsekvensetiska principen är det tredje grundbegreppet vilket avser att minimera risken att undersökningsspersonen lider skada. Det positiva med ny kunskap skall uppväga eventuellt negativa följder. Forskaren skall i detta hänseende vara medveten om att informanter i hög utsträckning berättar mer än de tänkt och detta ställer höga krav på forskarens känslighet i utförandet av intervjun (Kvale, 1997). Det som var känsligt för våra informanter att prata om var främst den beskrivning av isolering och ensamhet innan de fick tillgång till ACTION som hjälpmedel. Den fjärde och sista principen är nyttjandekravet vilket innebär att det material som forskaren samlar in får endast användas i forskningsändamål och endast i vår studie.

5. Teoretiska perspektiv

5.1 Åldrande och äldre

Nedan kommer vi att redogöra för relevanta aspekter för åldrande och äldre ingående. Detta anser vi vara av vikt då det är denna grupp som vi undersöker. En annan anledning till att vi anser det relevant är att visa på dess komplexitet.

Den vetenskapliga forskningen om äldre kallas för gerontologi som betyder läran om åldrandet. Inom gerontologi finns det två huvudgrenar som har olika utgångspunkter. Den första huvudgrenen *geriatrik* belyser de biologiska och medicinska aspekterna av åldrandet medan den andra grenen *socialgerontologi* studerar de sociala, psykologiska och socialpsykologiska aspekterna (Tornstam, 2005). Enligt Tornstam (2005) har den moderna gerontologiska forskningen i huvudsak intresserat sig för den dynamiska förändringsprocessen. I vår studie utgår vi ifrån socialgerontologin då syftet med studien är att se upplevelsen hos de äldre men även då våra kunskaper inom geriatrik är mycket begränsade då vi läser på institutionen för socialt arbete.

Då det inte finns några exakta mått på åldrande enligt Stuart-Hamilton (1995), använder de flesta gerontologer tumregeln om att ålderdomen startar vid 65 års ålder, denna ålder har även fått benämningen tröskelåldern. Anledningen till att man anser att ålderdomen börjar vid den åldern är att man har kunnat se att fysiska och psykologiska förändringar uppkommer naturligt i och med att individen övergår till nästa fas i åldrandet. Författaren skriver vidare att en del forskare gör en uppdelning inom äldrekategorin, den ena är yngre äldre, 65 till 75 år och "äldre äldre", 75 år och mer. Anledningen till denna indelning är ålderdomen skiljer sig åt mellan dessa åldersgrupper. Eftersom våra informanter representerar bägge kategorierna då de är mellan 68-84 år, gör vi ingen uppdelning mellan yngre äldre och äldre äldre.

Den kronologiska åldern omfattar de samhälliga förväntningar på hur människor borde agera på olika kronologiska åldersnivåer. Ett annat sätt att dela in personer över 65 har gjorts med hjälp av begreppen den tredje och en fjärde åldern. Den tredje åldern berör tiden från pensioneringen. När individen befinner sig i den tredje åldern har individen ett aktivt och självständigt liv, medan en individ som befinner sig i den fjärde åldern kännetecknas av att den är beroende av hjälp för att tillgodose sina grundläggande behov. Stuart-Hamilton anser att konsekvenser av åldrandet kan göra sig tillkänna både kroppsligt och mentalt. Det kroppsliga åldrandet mäts via en biologisk åldersskala och det mentala åldrandet via en psykologisk åldersskala (Stuart-Hamilton, 1995). Anhörigvårdarna kan sägas befinna sig i den tredje åldern då de är pensionerade och har fysiska möjligheter att vårda sin närstående. Dock begränsas deras aktiva självständiga liv i och med sin roll som anhörigvårdare. De vårdade tillhör den fjärde åldern då de inte på egen hand kan tillgodose sina egna grundläggande behov.

Berg (1996) anser att åldrandet utgörs av olika aspekter såsom biologiska, sociala och psykologiska. Dehlin & Rundgren (2000) skriver vidare att åldrandet är en långsam process och är något som sträcker sig över en längre tid. Enligt Schroots (Tornstam, 2005) refererar begreppet åldrande ”till en händelsekedja av förändringar eller transformationer, där varje sådan förändring eller transformation innebär en kumulativ förändring av tidigare förhållanden” (Tornstam, 2005 s.25). Tornstam skriver vidare att det inte rör sig om endast en enda kedja av förändringar utan om flera olika kedjehändelser som handlar om vad som händer med oss i ett biologiskt, medicinskt avseende, psykologisk och socialt bemärkelse. Något som överstämmer med Bergs (1996) definition. Enligt honom utgörs åldrandet av olika aspekter såsom biologiska, sociala och psykologiska. Tornstam (2005) anser att det är viktigt att betrakta åldrandets olika aspekter för att se hur de griper in och påverkar varandra, detta för att skapa sig en helhetsförståelse av åldrande.

Författarna Lazarus och Lazarus (2006) redogör i sin bok för negativa och positiva konsekvenser av åldrandet. Lazarus och Lazarus (2006) menar att negativa aspekter kan vara att individen blir mer medveten om sin egen dödlighet, att det sociala nätverket minskar då allt fler individer i den äldres nätverk dör. Detta kan resultera i att den gamla får öka känsla av ensamhet. Andra negativa aspekter av åldrandet är att den äldre begränsas p.g.a. sina sjukdomar och funktionshinder som leder till att det sociala livet påverkas. De positiva aspekterna kan vara att den äldre i samband med pensioneringen får mer fritid och hinner göra det som den inte har kunnat då den var arbetsverksam såsom att resa och delta i olika aktiviteter (Lazarus & Lazarus, 2006).

5.2 Ensamhet och isolering

Det finns olika definitioner av begreppet ensamhet och isolering. Anledningen till detta är att teoretiker har olika utgångspunkter. Eftersom vår uppsats har till syfte att bland annat belysa hur de äldre upplever att deras känsla av isolering bryts kan vi inte bortse ifrån den problematiken med att begreppet ingriper flera definitioner och måste därför redogöra kort för begreppets komplexitet. Vi har däremot begränsat oss till de aspekter som vi finner relevanta för vår undersökning.

Till vardags utgår många människor ifrån att ensamheten är något negativt och bortser därmed ifrån att det även kan vara något positivt. Perlman & Peplau (Hammarström, 1988) anser att ensamhet som är av en positiv karaktär utgår ifrån ett existentiellt perspektiv. Därmed betrakts ensamhet som en del av den mänskliga naturen och finns där hela livet. Utifrån detta perspektiv innebär ”ensamheten en medvetenhet om ens yttersta avskildhet från andra och om ens totala personliga ansvar för beslut inom ens eget liv” (Hammarström, 1988.s. 8).

Det finns flera forskare som anser att det är viktigt att skilja mellan isolering och ensamhet, då dessa begrepp inte betyder samma sak. Att vara isolerad och inte ha tillgång till kontakt med andra människor är detsamma som att individen upplever en känsla av ensamhet (Östlund 1995). Östlund (1995) skriver att Jylhä och Jokelas studie om ensamhet visar att ensamhet är kulturellt betingat medan Homéns studie tyder på att psykologiskt välbefinnande påverkar upplevelsen av ensamhet (Östlund, 1995). Townsend (Hammarström, 1988) menar att

begreppet social isolering innebär få kontakter i faktisk mening medan ensamhet i sig är en subjektiv känsla av ensamhet och brist på kontakt med andra människor.

Rokach (Tornstam, 2005) anser att det finns olika dimensioner i ensamhetsbegreppet. De dimensioner en individ kan befinna sig på är filosofisk, psykosocial eller psykologisk. Utifrån det filosofiska perspektivet anses ensamheten vara ett resultat av människors egna upplevelser. Att vara socialt isolerad och att ha få sociala kontakter behöver inte innebära att individen upplever en inre känsla av ensamhet. Enligt den psykologiska teorin beror ensamheten på något negativt och anses vara en reaktion av yttre belastningar (Tornstam, 2005). För att beskriva dessa ska vi nedan redogöra för de tre ansatser ensamhetsbegreppet kan ha för att slutligen redogöra för vad vi menar med ensamhetsbegreppet i denna undersökning och i vilken dimension vi rör oss.

Fromm-Reicmann och Moustakas (Tornstam, 2005) har i sina ensamhetsbegrepp utgått ifrån existentiella tankegångar. Författarna har en filosofisk ansats i ensamhetsbegreppet. Enligt dem är ensamhet oupplösligt förenat med den mänskliga tillvaron. Moustakas använder sig av termen existentiell ensamhet där han syftar till den känsla som fyller människan då hon kommer till insikt om att varje individ i existentiell mening är helt ensam, något som inte alltid behöver vara negativt. Förutom den filosofiska utgångspunkten betraktar Moustakas ensamhet som ett endimensionellt begrepp. Ensamheten är då inte ett resultat av reaktioner på yttre händelser eller belastningar utan ensamhet är en oundviklig konsekvens av människans villkor. Fromm-Reicmann använder sig av begreppet oceaniska känslor med det syftar forskaren på att ensamheten kan vara konstruktivt.

Weiss (Tornstam, 2005) tar en annan utgångspunkt än den existentiella ansatsen. Weiss utgår ifrån psykosocial ansats. Här har ensamhetsbegreppet en grundläggande socialpsykologisk ansats. I likhet med den existentiella ansatsen är det psykosociala perspektivet intresserat av människors egna erfarenheter mer än ensamhetsbegreppet som sådant. Begreppet ensamhet är tvådimensionellt; dels ses ensamheten som en reaktion på emotionell isolering som innebär att vara ensam i den bemärkelse att man känner sig ensam och dels att ensamhet är reaktion på social isolering som tar sig uttryck i att individen i yttre mening är socialt isolerad. Utifrån Weiss' definition betraktas ensamhet som något negativt och är en reaktion på svårigheter i relationer till andra människor. Tornstam (2005) lyfter fram att en individ som är i objektiv mening socialt isolerad, som har få kontakter inte nödvändigtvis behöver uppleva en inre känsla av ensamhet, och så tvärtom. Många studier har visat på att sambandet mellan dessa två ensamhetsaspekter är svaga. Vi väljer att definiera isolering som en avsaknad av sociala kontakter.

En annan dimension som ensamhetsbegreppet kan användas i, ska vi presentera med hjälp av Gaev (Tornstam 2005), som har en psykologisk ansats. Ur detta perspektiv ses ensamhet som en reaktion på yttre belastningar därmed uppfattas ensamhet som något flerdimensionellt och negativt.

Gaev finner att det finns fem typer av ensamhet, dessa dimensioner har samtidigt sina utgångspunkter i vad som är orsakerna till ensamheten.

De fem typer av ensamhet är:

1. *Det inre jagets ensamhet* som uppstår då individen upplever ett främlingskap till den egna verkliga personligheten.
2. *Fysisk ensamhet* är ett resultat av individens behov av fysisk närhet och kontakt med andra människor.
3. *Emotionell ensamhet* som har sin grund i att en allmän känsla av nedstämdhet och längtan uppstår då vårt behov av känslomässig närhet till andra människor inte blir uppfyllt.
4. *Social ensamhet*, är en ensamhet som uppstår då ett behov av att vara delaktig i och att ha en position i samhället inte uppnås.
5. *Andlig ensamhet*, beskriver en känsla av tomhet och isolering som är en konsekvens av att människans behov av mål och mening med livet inte tillfredställs.

5.3 Rollteori

Erving Goffman är en sociolog som har intresserat sig för det sociala samspelet mellan människor. Hans teori, rollteori kan ses som en förlängd arm av Meads teori. Genom sin teori visar Goffman på hur socialisation tar sig uttryck i samhället i form av en teater där det finns aktörer, åskådare, scen och omklädningsrum (Månsson, 2006). Enligt Goffman är samspelet mellan människor en stor symbolisk interaktion där samhället består av en rad olika situationer. I dessa situationer möts människor, definierar, använder sociala typfixeringar, gör intryck och tolkar sig själva och andra (Repstad, 2005). Genom olika möten med andra människor försöker individen inträda en roll för att så fördelaktigt som möjligt framställa sig själv och leverera det intryck som man önskar överföra, målet är att uppnå en särskild önskad reaktion hos de andra (Goffman, 2006). Under dessa möten försöker individerna omedvetet göra intryck på varandra, tala om vilka de är, vad de avser och hur de vill att andra skall uppfatta dem. Inom rollteori betraktas människorna som aktörer som ska spela de roller som förväntas av dem och andra. Beroende på situationen förväntas det olika saker av oss såsom hur vi ska vara och bete oss. Dessa rollförväntningar som dels är riktade från andra människor och som även är riktade från oss själva omsätts sedan i vårt beteende (rollutförande). Varje social position omfattar en *rolluppsättning* som ger tillgång till en eller flera roller som hänger samman med kontexten. Beroende på den sociala strukturen intar vi olika positioner som är sammankopplade med olika roller. Varje roll innehåller en mängd uppsättningar av förväntningar eller beteende, dessa roller formar vår identitet i andras ögon. Genom att vi speglar oss i hur andra reagerar på våra roller skapar vi en uppfattning av våra roller och en bild av oss själva (Payne, 2002). Enligt Tornstam (2005) spelar människan enligt rollteori flera roller därmed har människan *multipla roller*. Rollerna kan antingen vara *tillskrivna* (exempelvis att vara kvinna eller man) de kan även vara *förvärvade* (utifrån något vi har gjort). När roller, beteende och förväntningar är i överensstämmelser med varandra och med omgivningens uppfattning uppstår *rollkomplementaritet*.

Rollkonflikt uppkommer då en roll står i kontrast till en annan roll. Tornstam (2005) menar att en rollkonflikt uppstår då individens uppfattar någon typ av motstridiga förväntningar. Han redogör för tre typer av rollkonflikter som kan äga rum inom olika arenor såsom familjen,

arbetsplatsen och umgängeskretsen. Tornstam menar att rollkonflikten är ett resultat av att individen har multipla roller inom olika arenor. En typ av en rollkonflikt som kan uppstå är när individen utsätts för motstridiga förväntningar. En annan blir ett resultat av att de förväntningar som riktas från de tre ovanstående arenor är oförenliga. En tredje typ av rollkonflikt kan äga rum då individens förväntningar på sig själv inte överensstämmer med de förväntningar som andra har på honom. Då individens uppfattning om en roll inte överensstämmer med andra uppstår en *intra-rollkonflikt*. När en individ är osäker på vad en roll kräver av en talas det om *rollambiguitet* (rollosäkerhet). Individens uppfattning om sina roller påverkar även förmågan till förändringar (Tornstam, 2005).

Goffman använder metaforerna teaterscenen och roller för att förklara hur detta samspel i vardagslivet ser ut. På scenen ikläder individen sig en roll och de andra benämner han som publik. Det är viktigt att aktören själv tror på rollen han spelar för att det ska vara så trovärdigt som möjligt för publiken. Fasaden är den utrustning som individen avsiktligt eller oavsiktligt använder sig av vid sitt framträdande. Ett framträdande kan vara platsbundet, då det finns ett behov av rekvisita för att kunna spela upp sin roll. Rekvisitan kan exempelvis vara kläder, möbler etcetera. När individen sedan lämnar denna plats, stiger den också ur sin roll. Detta kan kallas att stiga av scen och gå in bakom kulisserna, exempelvis i hemmet, där individen tar det lugnt och laddar inför nya scenframträdanden. Goffman delar upp detta i en bakre region, där det förbereds inför ett framträdande och den främre regionen där framträdandet utspelar sig. Individen vill hindra sin publik från att gå bakom kulisserna och ta del av något som inte är avsett för deras ögon. Det finns olika publik för olika roller, och individen vill ibland förebygga att de ska ta del av varandras framträdanden. Bakom kulisserna vill individen vara noga med att publiken inte får ta del av den attityd den ibland uttrycker eller visar mot dem i dess frånvaro. När individen framträder på scenen är hon oftast angelägen om att leva upp till den norm vilken den roll hon spelar förväntas ikläda (Goffman, 1959).

Goffman anser att många förklaringar på olika former av beteende går att finna i de socialt förväntade rollerna. Dessa idéer har samband med symbolisk interaktionism där roller anses formas av sociala förväntningar och etikettering (Payne, 2002).

Dock kritiserar denna teoribildning. Utifrån ett psykologiskt perspektiv anses rollteori begränsad då den inte tar hänsyn till individens starka känslor och som utgör hinder för att den kan ändra sitt beteende eller lösa de aktuella konflikterna. Ruddock (Payne 2002) anser att rollteorin ensam inte kan ge förklaring till ett visst beteende, men den är enligt honom användbar för att finna samband mellan beteendet och samhälliga faktorer. Trots rollteorins förtjänster (som att den utgår ifrån strukturfunktionalistiska synsätt som hjälper till att finna förklaringar på hur sociala mönster påverkar den enskilde individen) bidrar denna teori enligt Payne till att vi förutsätter att det existerar roller och att dessa är en del av samhällets grundläggande mönster. Därmed bortser rollteorin ifrån att rikta blickarna för att se om de existerande mönster är bra eller hur dessa kan förändras till det bättre. Rollteorins uppgift är endast att fokusera och synliggöra rollerna. I och med detta finns det inget utrymme till några idéer för hur en förändring av beteendet eller en hantering av emotionella och personliga reaktioner på rollkonflikter kan vara (Payne, 2002).

Vi anser att denna teori är användbar då den enligt Payne (2002) omfattar ett socialt perspektiv på beteende, därför tror vi att vi med hjälp av denna teori förstå sambandet mellan våra informanternas situation och den sociala omgivningen. Rollteorin kan inte förståelse om vad som händer utan att för den delen behöva lägga skulden på någon individ eller kritisera dess beteende och tankar.

5.4 Utvecklingsteori

Rennemark skriver att utvecklingens psykologiska teorier skiljer sig åt sinsemellan då teorierna har olika utgångspunkter vad det gäller synen på utvecklingen. Vissa anser att den är antingen fasspecifik eller något som fortlöper under hela livet (Rennemark, 2005).

Erik H. Eriksons teori tillhör det utvecklingspsykologiska blocket, han har en kvalitativ fasspecifik, inriktad psykosocial utvecklingsteori. Erikson har vidareutvecklat Freuds teori. Till skillnad från Freud ansåg Erikson att utvecklingen fortsätter efter puberteten, han ansåg att en människa under sitt liv genomgår åtta tydliga utvecklingsfaser. Under varje fas kan individen uppnå övervägande bra eller dålig utveckling. Var och en av dessa faser innehåller en karakteristisk konflikt eller kris som individen måste lösa, detta ligger till grund för hur individens personlighet formas (Hwang & Nilsson, 2003). Utfallet av varje fas utgör även en förutsättning för hur individen kommer att lösa nästkommande faskonflikt (Rennemark, 2005). Eftersom Erikson anser att en viss mängd psykisk energi och ett bestämt organ är kopplade till varje fas så följer varje fas den psykosociala utvecklingen och kroppen. Därmed menar han att varje utvecklingsfas innehåller en mängd utmärkande aspekter så som kroppsliga, sociala och personliga. De likheter som Erikson har med Freud är de fem första utvecklingsfaserna. De tre övriga utvecklingsfaserna skildrar vuxenlivet, ålderdomen och fram till döden. Erikson betonar att det är viktigt att studera centrala aspekter av utvecklingen detta för att synliggöra hur skilda faktorer samspelar med varandra. Därmed anser han det inte nödvändigt att se vilka bakomliggande faktorer (t.ex. orsaker och effekter) som kan dölja sig bakom ett resultat. Vidare menar han att individens utveckling är beroende av dess kultur och seder (Hwang & Nilsson, 2003).

Eriksons utvecklingsfaser

Ålder	Psykosociala Konflikter	Positivt resultat	Negativt resultat	Signifikanta andra
0-1,5	Tillit - misstro	Hopp, klarar av frustration, kan skjuta upp behovs-tillfredsställelse.	Misstänksamhet, avvisande, resignation, tillbakadragande.	Modersfigur
1,5-3	Autonomi- tvivel	Vilja, självkontroll, positiv självkänsla.	Tvångsmässighet, dålig impulskontroll.	Föräldrar
3-6	Initiativ – skuld	Prestationsglädje, nyfikenhet.	Hämning, initiativlöshet, passivitet.	Familj
6-12	Aktivitet – underlägsenhet	Kompetent, duger som människa.	Otillräcklighet.	Grannskap och skola

12-20	Identitet – identitetsförvirring	Integrerad jag-bild, framtidstro.	Splittrad jag bild, trots, negativ identitet, överdriven anpassning, depression.	Kamrater
20-40	Närhet – isolering	Kärlek, närhet	Avståndstagande, rädsla för närhet	Partner
40-60	Generativitet- stagnation	Omsorg, ansvar för kommande generationer.	Avståndstagande, självsvåldighet.	Arbete , familj
60-	Integritet – förtvivlan	Visdom	Avsmak, förakt, hopplöshet	Mänsklighet

Källa: Hwang& Nilsson, 2003, Rennemark, 2005

Nedan studerar vi mer ingående vad Eriksons sista fas innebär. Anledningen till att vi endast fokuserar på den åttonde fasen är att vi finner att den är mest relevant i vår studie då alla våra informanter är över 65 år.

Den sista fasen som inträffar under den övre medelåldern och ålderdomen omfattar motsatta aspekter så som förtvivlan och integritet. En individ som upplever en känsla av integritet har uppnått det stadiet som innebär att den accepterar livets begränsningar. Individen har en känsla av att den ingår i en större helhet där både tidigare och kommande generationer inkluderas. Till skillnad från det ovanstående kännetecknas förtvivlan av att individen upplever en känsla av oacceptans då den inte har kunnat uppnå sina mål i livet. Detta medför att individen brottas med ångerkänsla över sådant den inte gjort och känsla av att livet närmar sig sitt slut (Hwang & Nilsson, 2003).

I enlighet med Rennemark (2005) anser vi att Eriksons teori är användbar i studien då denna teori anser att utvecklingsprocessen löper under hela livet detta gör att denna teori är användbar i studiet av åldrandet i ett livslöppsperspektiv.

5.5 Aktivitetsteorin - interaktionistiskt perspektiv

Aktivitetsteorin är egentligen ett grundläggande interaktionistiskt perspektiv. Namnet uppstod efter att disengagemangsteorin kom år 1960. Perspektivet har som utgångspunkt att betona samspelet, alltså interaktionen mellan människor (Tornstam 2005). Det grundar sig på antagandet om att människans identitet och jag- uppfattning formas av det sociala sammanhanget (Östlund, 1995). Mead tar upp att signifikanta symboler även formar individens jag- uppfattning. Viktiga signifikanta symboler är bland annat språket men också andra ickeverbala symboler, så som kroppsspråk, är av betydelse för interaktionen mellan människorna (Tornstam, 2005). Enligt detta perspektiv betraktas åldrandet som en process som leder till att individen i och med åldrande utsätts för sociala förluster. Dessa förluster medför enligt detta perspektiv till att individens välbefinnande också minskar och därför ska dessa förluster ersättas så mycket som möjligt. Perspektivet har sin utgångspunkt i det antagande om att det goda åldrandet hänger samman med aktivitet. Därför är det viktigt att

individen fortsätter vara delaktig i ett socialt umgänge då individens självuppfattning formas och bevaras i samspel med andra människor, annars riskerar individen att förlora delar av sin identitet. Därför bör det underlättas för individen att vara socialt aktiv så länge så möjligt. Det innebär att sociala aktiviteter bör uppmuntras och passivitet och tillbakadragande motverkas i syfte att förebygga att individen blir passiv och risken för depersonalisering (Östlund, 1995).

Det finns tankar inom detta perspektiv att om individens sociala interaktion minskas (blir inskränkt) så sker en så kallad depersonalisering som i sin tur leder till en utplåning av identiteten. Detta resulterar i sin tur till att individen får en jag – osäkerhet. Individen har ett behov inom sig av konsensuell validering vilket betyder att möjligheterna till denna konsensuella validering ökar ju fler sammanhang som individen integrerar med andra människor. Det finns vissa sociala relationer som är av större betydelse än andra, de negativa konsekvenserna kan uppstå när sådana relationer upphör. För att den äldre ska kunna bevara en känsla av att vara behövd och värdefull som människa och bevara sin jaguppfattning är det av vikt att individen efter pensioneringen ersätter sin förlorade yrkesroll med nya roller i familjeliv och samhällsliv (Tornstam, 2005).

5.6 Disengagemangsteorin

Disengagemangsteorin betraktar åldrande som något som leder fram till en stegvis begränsning i det sociala livet. Dessa förändringar är ett resultat av att avståndet mellan individen och samhället ökar. Detta är en konsekvens av att i och med att individen blir äldre minskar även den äldres delaktighet på olika områden i samhället. Denna teori kan betraktas som en kontrast till de interaktionistiska och aktivitetsteoretiska synsätten (Tornstam, 2005). Enligt denna teori finns det hos människan en genetisk benägenhet att lösgöra sig från samhället. Det innebär att individen drar sig undan då den känner att tiden är utmätt och att livsenergin avtar. Detta disengagemang har två olika former. Det kan vara antingen socialt eller psykologiskt. Det sociala disengagemanget innebär att individen skär ned på sitt umgänge med andra individer medan det psykologiska syftar på hur individen psykologiskt slutar att intressera sig för andra människor eller händelser i omgivningen. Denna genetiska drift hänger även samman med att samhället stöter ut de gamla och kan leda till att den äldres anknytning till omgivande samhälle minskar. Inom denna teori anses disengagemanget vara universellt och förekommer i alla kulturer med vissa förändringar beroende på kulturens karaktär. Enligt denna teori är dessa processer oundvikliga och är en förberedelse inför döden. Den anses även vara både funktionell och förenad med tillfredsställelse och inre harmoni, detta trots att sociala förluster minskar (ibid). Känslorna är ett resultat av att disengagemanget betraktas som en naturlig process av livet. Därmed anser man inte att individens välbefinnande minskar. Östlund (1995) menar att utifrån detta perspektiv bör samhället anpassa insatserna till det naturliga tillbakadragande och att den äldre gradvis accepterar en nedgång av antalet sociala kontakter (Östlund, 1995). Vidare menar hon att var och en av de ovanstående perspektiven har olika konsekvenser för hur man ser på gamla människors behov av teknik, dess användningsområde och för vad som bör göras från omgivningens sida. Utifrån det första perspektivet så skulle tekniken enligt Östlund (1995) få en kompenserande karaktär då den bidrar till att nya kontakter skapas men även då den ger individen möjlighet att bibehålla kontakterna. Denna roll får tekniken då det i det första perspektivet anses att

tekniken får denna roll att åldrandet innebär sociala förluster som påverkar individens självuppfattning eller livsstil negativt och att individen därför bör kompensera denna förlust. Tekniken skulle få en helt annan betydelse om man utgår ifrån det synsätt som menar att åldrandet innebär ett tillbakadragande – ett disengagemang – då bidrar tekniken till att den äldre kan bo kvar hemma utan att behöva umgås med någon.

Östlund (1995) redogör ytterligare för fyra hinder som kan motverka att den äldre integreras av IT och teknik. Orsaker kan vara att den äldres kunskaper har blivit föråldrade, att man har inadekvat kompetens, att den äldre upplever en svårighet att tillägna sig den nya tekniken. Det sistnämnda kan orsakas av individens fysiska begränsning och att individen kan ha ett motstånd mot förändringar.

5.7 Moderniseringsteorin

Enligt moderniseringsteori betraktas de gamla som ett offer för att den samhällsförändring som har ägt rum. Enligt grundarna till teorin bidrar samhällsförändringar till att försvaga de äldres människors status detta bidrar till att de får en sämre situation. Konsekvenser av utbildnings-, urbaniserings- och medicinska framsteg är enligt moderniseringsteorin att dagens äldre i det moderna samhället har fått en lägre status jämfört med de äldre som levde under jordbrukssamhället. Ett resultat av att utbildningens och urbaniseringens utveckling har varit att traditionella familjemönster har splittrats vilket har bidragit enligt denna teori till att en klyfta mellan den äldre och yngre generationen skapats då konkurrensen på arbetsmarknaden ökar och det politiska inflytande blir ojämnt fördelat. Detta kan ses som effekterna av bland annat medicinsk utvecklingen som gör att det blir en ökad livslängd. Utifrån ovanstående anser moderniseringsteorin att den snabba tekniska utvecklingen och förändringen som präglar dagens samhälle är riskfaktorer för de äldre och deras situation då den har bidragit till en försämring av de äldres status och möjligheterna att bibehålla kontakterna med den yngre generationen. Det finns dock många studier som inte kan finna stöd för ovanstående. I rapporten ” De äldre i samhället- förr, nu och i framtiden” har slutsatsen varit att de äldres (i Sverige) villkor är idag är mycket bättre jämfört med tidigare och med andra länder (Östlund, 1995).

5.8 Datorns värld

Internetåldern är något som Dahlgren (2002) tar upp. Det var i mitten av 1990-talet som denna nya epok påbörjades. Han använder begreppet Internetålder då han anser att användningsområdena för Internet är så pass djupa, breda och mer omfattande än bara informationsspridning och informationsinhämtning. Internets påverkan är påtaglig inom en mängd områden från exempelvis politik, ekonomi, juridik och rättväsande, vetenskap, utbildning och sjukvård till musik, kulturyttringar, reklam och journalistik m.m. Det är svårt att idag till fullo förstå vilken betydelse Internet har inom dessa områden då vi än så länge saknar den historiska distansen. År 2001 var Sverige världsledande när det gäller Internetanvändande hos befolkningen, totalt 64 % (Dahlgren 2002). Det har visat sig att Internetåldern ökar sociala, ekonomiska och politiska klyftor då utvecklingen är ojämn i världen och även inom Västeuropa. Det finns även påfallande skillnader inom varje land så

kallade digitala klyftor (digitale divide) som väcker ett stort antal frågor och funderingar inte minst om medborgerliga rättigheter och om demokrati. Vad är en demokratisk rättighet och vad ska den enskilde själv behöva ha råd att konsumera? (Dahlgren 2002). Allt oftare tas det för givet att de flesta människor i Sverige har tillgång till Internet enligt Meldré (2002). Att vi i vardagen uppmanas och hänvisas till olika sorters hemsidor och webbplatser för att kunna få mer information eller specifika faktauppgifter eller för att debattera, rösta, diskutera, beställa varor eller tjänster, fylla i blanketter och för att kunna ta del av de senaste nyheterna är inte ovanligt (Meldré 2002). För att kunna känna sig inkluderad och delaktig i samhället oavsett ålder, kön och funktionsförmåga blir informations- och kommunikationsteknologi allt viktigare. För att samhället ska minska den exkludering som kan uppstå av utvecklingen av olika kommunikationskanaler är det viktigt att redan i början av planeringsstadiet lyfta fram krav på tillgänglighet och användbarhet. På så vis undviks det att många personer i samhället utesluts för att de offentliga och privata elektroniska tjänsterna har konstruerats fel för exempelvis och personer med funktionshinder, syn-, läs- och skrivsvårigheter. Utanförskapet skulle minska om generella lösningar skapas från början vilket medför att fler kan tillgodogöra sig de möjligheter som IKT- utvecklingen ger (Regeringsuppdrag N2008/5985/ITP).

5.8.1 Vårt förändrade sätt att Kommuniera

Sedan 1993 har det uppkommit olika slags nätverk inom datorvärlden och funderingar har uppstått över vilka möjligheter det finns att kunna bygga nya former av gemenskap i form av datormedierad kommunikation. Att människor kan kopplas samman via Internet anses vara en viktig del av Internets stora framgång och tillväxt enligt Lövheim (2002). Det uppstår nya mötesplatser för människor där de kan ta kontakt med andra personer via Internet. På de nya mötesplatser som formas via Internet skapas även en marknad för att kunna frambringa relationer. De relationerna och den gemenskap som skapas inom datorns värld kan skilja sig från det samspel som är i vanligt tids- och rumskategorier. Utvecklingen inom datortekniken har förändrat vårt sätt att förhålla oss till verkligheten och har därmed förändrat vårt sätt att kommunicera. De sociala relationerna har genomgått en förändring då vi idag kan överskrida tids- och rumsliga gränser (Lövheim, 2002). Dessa platser skiljer sig från förr då det oftast behövdes en samordning i tid och rum för att människor ska kunna genomföra olika typer av aktiviteter eller projekt, då aktiviteterna eller projekten är under en specifik tid och på en speciell plats. Det krävs olika begränsningar för att en person ska kunna ordna sitt dagliga liv då den ska åka till och från de nödvändiga platserna i vardagen. Dessa kan vara skola, arbete, butik osv. Vissa av dessa tidsgeografiska begränsningar kan minskas eller helt upphävas med informations- och kommunikationsteknologin (IKT). När telefonen kom till Sverige 1877 förändrades behovet av närheten mellan två individer för att kunna föra en direktkommunikation (Thulin 2004).

5.8.2 "Platslösa platser"

IT har ökat vår förmåga att förstå världen genom att vi dels kan överbrygga längre avstånd och att vi dels kan bredda våra handlingsramar (Jönsson – Brydsten, 2008). Det öppnas nya möjligheter för att kunna få tag på information och att kunna skapa information. De datorbaserade nätverken kan ses som "platslösa platser" där människor kan få möjlighet att

söka mening och sammanhang i tillvaron tillsammans med andra. Eftersom det inte finns någon avgränsning i tid och rum i datorvärlden behövs det något annat som avgränsar den så att människorna i nätverket får en känsla av ett gemensamt sammanhang. För att kunna skapa en känsla av en delad social verklighet och för att denna verklighet ska upprätthållas är grunden flödet av meddelanden. För att kommunikationen ska kunna fortlöpa och bestå bildas en gemensam förståelse för hur de ska gå tillväga. Correll (Lövheim 2002) menar därför att IT kan fylla många av de funktioner som en gemenskap på en geografiskt förankrad plats fyller och att det är möjligt att skapa ett gemensamt sammanhang utanför tid och rum. Det kan innebära både möjligheter och svårigheter att kommunikationen upprätthålls (i de flesta fall) genom textbaserad interaktion istället för mänsklig kontakt med ansikte mot ansikte. Möjligheterna kan vara att den hierarkiska struktur och den diskriminering som kan råda i traditionella sammanhang suddas ut då vi bedömer en annan människas status och avsikter via de tecken och signaler som vi skriver. Detta kan leda till att det blir en mer demokratisk dialog då personerna inte bedöms efter sin sociala tillhörighet så som t ex kön, etnicitet, ålder eller utseende utan istället på vad som skrivs i form av åsikter och kompetens. I en studie av Correll (1995) visas att människor kan uppleva en större frihet och samhörighet på Internet då de vågar ta kontakt med personer i samma situation eller vågar gå ut med sin sexuella läggning. De begränsningar som finns är att dels att gemenskapen på nätet är mer sårbar än en geografisk baserad gemenskap då det krävs mer arbete för att kunna upprätthålla den. För att gemenskapen ska överleva över tid krävs det även att det finns en tillräckligt stor grupp med gemensamma intressen och erfarenheter. Interaktionen mellan människor varierar på nätet. En skillnad i kommunikationen är bland annat tidsaspekten. Vissa sätt att kommunicera görs direkt med så kallad synkron media som till exempel är via chatt, andra är så kallade asynkrona medier som innebär en viss fördröjning i kommunikationen, detta kan vara e-post eller olika typer av diskussionsforum. En annan skillnad i kommunikationen är hur de formar interaktionen det kan antingen vara mer privat diskussion eller diskussion av allmänna ämnen (Lövheim 2002). Ytterligare en skillnad är hur många som samtidigt kan kommunicera, vilket kan variera från två parter eller mellan flera parter (Södergård, 2007). Det kan därför sägas att Internet omfattar flera olika möjligheter för att ha kontakt med andra människor och kan på så sätt inte ses som endast ett kommunikationsmedel (Thulin, 2004). Förutsättningarna för den sociala kommunikationen förändras i och med Internet. Enligt Castells (2001) (Thulin, 2004) har många studier visat att Internet möjliggör etablerandet av gemenskaper och intresseorienterade nätverk. Thulin (2004) skriver även att det finns studier som visar att tekniken har bidragit till att det är lättare att vara rörlig geografiskt då människor kan kommunicera med varandra oberoende var de är. Detta är en av orsakerna till att många ungdomar känner att de kan åka utomlands och studera eller arbeta. Thulin skriver att det finns vissa som ser en utveckling mot ökad social isolering trots att det finns studier som visar på att Internet knyter människor närmare varandra. Den ökade Internetanvändningen kan bidra till att mötet ansikte mot ansikte blir mindre liksom tiden för att träffa och umgås med nära vänner eller familj (Thulin, 2004).

Wellman (Thulin, 2004) anser att individer skapar sociala nätverk och social gemenskap. För att den sociala gemenskapen ska kunna fortsätta existera krävs inte att den är platsbunden. Enligt Wellman kan sociala gemenskaper och nätverk finnas på alla geografiska nivåer.

Wellman menar att istället för att bygga upp en social gemenskap kring en plats så ska den byggas upp av gemensamma intressen, vilket blivit möjligt via Internet. För att de virtuella kontakterna ska vara över tid är det av vikt att ha reella möten ansikte mot ansikte, detta kan bidra till att människorna träffas på "riktigt" i ett mänskligt möte för att upprätthålla en meningsfull kontakt (ibid).

Det har visat sig i olika studier att de som använder Internet för kommunikation ofta känner varandra i det verkliga livet, och användandet blir då ett komplement för att upprätthålla kontakter med exempelvis vänner, släktingar och arbetskamrater. Istället för att Internet ersätter de mänskliga mötena skapar det möjligheter att kunna träffas än mer då personer inte har tid, kan eller vill träffas exempelvis på café eller hemma och på så sätt kan det fylla tomma stunder i deras liv (Thulin, 2004).

5.9 KASAM – ett salutogent förhållningssätt

KASAM är en förkortning av Känsla Av SAMmanhang ett begrepp som har myntas av Aaron Antonovsky. Det var under 1970-talet som Antonovsky utförde en analys av en undersökning som gällde hur "israeliska kvinnor i olika etniska grupper anpassat sig till klimakteriet". I frågeformuläret fanns en fråga som gällde om kvinnorna varit i koncentrationsläger eller ej som resultat fick man att 29 % av de överlevande hade god psykisk hälsa gentemot 51 % i kontrollgruppen. Antonovsky tyckte då det var mer intressant att titta på vad det var som gjorde att 29 % hade god hälsa än att se på majoriteten 51 % som inte hade det. Det var så han började få fram idéer till det salutogenetiska modellen (Antonovsky, 1991). I det salutogena förhållningssättet försöker man se till det friska och vitala hos människan och "förstå vad det är som betingar hälsa". Antonovsky såg det så att så länge vi lever har vi alltid något som är friskt inom oss annars vore vi döda (Nilsson, 2002). Antonovsky blev intresserad av att hitta de generella motståndsresurserna (förkortat GMR) som gav människan förmåga att kunna motarbeta olika stressorer. Det var så Antonovsky utvecklade begreppet KASAM känsla av sammanhang för att försöka ta reda på de generella motståndsresurserna (Antonovsky. 1991).

Den sammanfattande definitionen av KASAM enligt Antonovsky ser ut så här:

"Känslan av sammanhang är en global hållning som uttrycker i vilken utsträckning man har en genomträngande och varaktig men dynamisk känsla av tillit att (1) de stimuli som härrör från ens inre och yttre värld under livets gång är strukturerade, förutsägbara och begripliga, (2) de resurser som krävs för att man skall möta de krav som dessa stimuli ställer på en finns tillgängliga, och (3) dessa krav är utmaningar, värda investering och engagemang" (Antonovsky. 1991 s.41).

KASAM delade Antonovsky in i tre begrepp:

- Begriplighet (Jag vet). Man kan tydligt och gripbart uppleva de inre och yttre stimuli som man får, man kan göra det begripligt. Man kan förmå att göra misslyckanden, krig och död (be)gripbara om man har hög känsla av begriplighet
- Hanterbarhet (Jag kan). De krav man möts av, av olika stimuli påverkas av den grad man upplever ens tillgång av ens resurser, dessa kan antingen vara av egen kontroll eller av andras ex. Gud, vänner, partner m.m. När man inte känner sig som ett offer för omständigheterna eller tycker att livet behandlar dig orättvist har man en hög känsla av hanterbarhet.

- Meningsfullhet (Jag vill). Antonovsky ansåg att meningsfullhet var motivationskomponenten och att det var den viktigaste av dessa tre. Personen försöker vara inriktad på att se meningen med det som händer om det inträffat något svårt i livet och man drar sig inte för att konfronteras med det svåra när man har en hög känsla av sammanhang (Antonovsky, 1991).

6. Resultat och analys

I vår analys kommer vi att utgå från våra teman vilka är isolering och ensamhet, IT och ACTION, nätverk och social gemenskap, inkludering och exkludering, utifrån dessa kommer vi att presentera vårt empiriska material och koppla detta till det vi anser vara relevanta teorier och tidigare forskning. Vi vill här också göra läsaren uppmärksam på att det kan förekomma att vissa citat är redigerade för att göra dessa läsbara. Utifrån konfidentialitetskravet har våra respondenter fått fingerade namn vilka är Anita, Bengt, Elsa, Helen, Siv, Gunnel, Lena och David. Förkortningen I står för oss intervjuare och NN står för den vårdade personen.

6.1 Isolering och ensamhet

Då vi i syftet med denna uppsats nämner att vi vill undersöka en eventuell förändring är det av största relevans att betrakta de ingångsvärden som råder hos undersökningsobjekten. I vårt fall rör det sig om informanternas isolering och känsla av ensamhet innan den av oss förmodade förändringen skedde. Vid vetskap om dessa ingångsvärden kan kontraster skönjas på ett tydligare sätt än om ingångsvärdena bortses ifrån. I detta tema är därför vårt syfte att kartlägga hur våra informanternas känsla av ensamhet och isolering förändrades i samband med att de blev anhörigvårdare. Detta anser vi vara relevant då det kommer att ligga till grund för vidare analys där vår avsikt är att studera hur deras upplevelse av isolering och ensamhet förändrades i och med att de började använda IT och ACTION.

Anita: "Efter NN blev sjuk (tystnad) kvällarna blev ju väldigt isolerade och vänner och bekanta försvann ju och det umgänge vi hade på kvällarna när vi gick till varandra och så. Jag blev ju, ja jag gick ju här då från fönster till fönster och tittade lite på TV, läste lite, men jag hade ju ingen kontakt inget socialt egentligen".

Här berättar Anita att hennes liv efter att hon blivit anhörigvårdare förändrats, kvällarna hade blivit mer isolerade och att hennes sociala liv hade minskat mycket. Detta kan kopplas till det som Almqvist & Jansson (2002) skriver att ett flertal skilda studier påvisar att rollen som anhörigvårdare innebär en stor omställning. Anhörigvårdarrollen är komplex och innefattar ett stort antal situationer som kan upplevas som svåra därmed löper denna grupp en stor risk att bli isolerade och ensamma. Poängteras bör dock att upplevelsen av denna situation likt många andra varierar från individ till individ. Denna variation kan bl.a. grundas i vilket stöd anhörigvårdarna får från samhället och vilka möjligheter individen har för att kunna hantera rollen som vårdare. Omställningen och de svåra situationerna kan leda till att det sociala nätverket minskar både för den vårdade och för anhörigvårdare. Detta visar att både anhörigvårdare och den vårdade drabbas av dessa förändringar (Almqvist & Jansson W (2002). I vår studie har vi kunnat betrakta det ovanstående närmare där samtliga av våra informanter gav uttryck för den omställning anhörigvårdarrollen innebär som vi redovisade för ovan. Sju av åtta av våra informanter uttrycker att deras vardag förändras i och med rollen som anhörigvårdare med ett minskat socialt nätverk som följd.

Vår andra informant som får exemplifiera detta är Lena som har varit anhörigvårdare i 37 år och hon beskriver att hennes vardag var väldigt inrutad.

”Ja, jag var ju begränsad, de gav sig ju iväg inne i stan, på äldreomsorgen och inne på kortspel och så. Jag kunde ju inte lämna NN inte en timme en gång”.

Förändringen att bli anhörigvårdare ledde för Lenas del till ett mer inrutat liv vilket gjorde att hon inte kunde lämna hemmet. Att hon blev tvungen att tillbringa alltmer tid i hemmet ledde till ett minskat socialt umgänge och en ökad känsla av isolering.

Beträffande ensamhet var det sju av våra åtta informanter som uttryckligen berättar att de upplever en känsla av ensamhet. Vid en närmare granskning och utifrån Rokachs (Tornstam, 2005) dimensioner av ensamhetsbegreppet har vi kunnat se att våra informanters känsla av ensamhet dock skiljer sig åt. Detta vill vi nedan påvisa med hjälp av tre informanters berättelser om hur de upplever ensamhet.

Anledningen till att Bengt som inte upplever en känsla av ensamhet efter att sin anhörig blev sjuk är:

”Ja vi träffar familjen mycket”.

Bengt berättar att han inte känner sig ensam då han umgås mycket med familjen. När frågan om hur stor familjen är visade det sig att det rör sig om ett fåtal personer. Utifrån Rokachs dimensioner kan vi förstå Bengts känsla med hjälp av det filosofiska perspektivet där ensamhet anses vara ett resultat av människors egna upplevelser. Trots att Bengt kan anses vara socialt isolerad då han och den vårdade umgängeskrets endast består av ett fåtal familjemedlemmar upplever han inte en inre känsla av ensamhet.

Anita som är vår andra informant i detta exempel upplever ensamheten på ett annat sätt:

”Det fanns ingenting som heter jag och det gör det fortfarande inte i NNs värld. Ja så är det ju då kvällarna som är så långa. Hur rara vänner man än har så tror jag inte att det är någon som riktigt förstår att det är helt annorlunda”.

Här kan vi se att Anita utifrån Rokachs dimensioner upplever ensamhet utifrån ett socialpsykologiskt perspektiv. Inom detta perspektiv har begreppet ensamhet två dimensioner som innebär att ensamheten är en reaktion på emotionell isolering och en reaktion på social isolering i den mening att individen är socialt isolerad. Citatet visar tydligt på hur Anita upplever en känsla av att vara emotionell isolerad då hon känner sig ensam trots att hon har vänner men ingen förstår att det är annorlunda efter sjukdomen. Den andra dimensionen som ensamhetsbegreppet har inom detta perspektiv innebär att ensamhet är reaktion på social isolering som ger sig uttryck i att individen i yttre mening är socialt isolerad. Detta ger Anita uttryck för då hon berättar att hon är ensam om kvällarna när NN har gått och lagt sig.

Elsa får slutligen exemplifiera Rokachs tredje dimension av ensamhet:

”Och det var väldigt svårt att få tag i hemsjukvården för att få reda på hur jag skulle göra med vissa saker ja jag kände mig ensam med mina problem och jag försökte lösa dem på det sätt jag trodde var bäst”.

Elsa känsla av ensamhet passar väl in på det psykologiska perspektivet där ensamhet är en följd av yttre belastningar (Tornstam, 2005). Belastningen påvisar hon här genom påfrestningen att inte få tag på hemsjukvården när hon kände sig osäker på hur hon skulle handla i vissa situationer.

Att våra informanter i den empiriska undersökningen upplever känslan av ensamhet olika kan förklaras utifrån Holméns (1994, Östlund) avhandling. Hon menar att anledningen till att ensamheten kan upplevas olika bottnar i individens tidigare erfarenheter det kan hänga samma med utvecklingspsykologiska förhållanden.

Slutligen gällande isolering kan vi med utgångspunkt från vårt empiriska material och utifrån Townsend (Hammarström, 1988) definition konstatera att våra informanters känsla av social isolering innebär att de har få kontakter med vänner i faktiskt mening.

Då våra informanter uttrycker att en ökad känsla av isolering och ensamhet hänger samman med deras roll som anhörigvårdare vill vi här gå djupare i ämnet ur ett teoretiskt perspektiv. Känslan av en ökad isolering och ensamhet i förhållande till rollen som anhörigvårdare anser vi kan förstås med hjälp av rollteorin. Som grund i detta resonemang ligger Goffmans tanke om att många förklaringar på olika former av beteende går att finna i de socialt förväntade rollerna. Rollteorins idéer har samband med symbolisk interaktionism där roller anses formas av sociala förväntningar och etikettering (Payne, 2002).

Eftersom rollförväntningar är riktade från sig själv och från andra människor leder detta till att individens beteende från make eller maka ändras till att bli anhörigvårdare. Med hjälp av det ovanstående kan vi förstå sambandet mellan beteendestörningar och den sociala omgivningen. Goffman menar även att när en individ framträder på scenen är hon oftast angelägen om att leva upp till den norm som förväntas av den specifika rollen. I våra fall kan det tänkas att i den förvärvade roll som anhörigvårdare ingår det att sätta sig själv i andra hand vilket leder till att ens behov och intresse åsidosätts. Detta kan leda till att ens sociala nätverk minskar och känslan av isolering uppstår. Vidare menar Goffman i hans teatraliska perspektiv att individen vill hindra sin publik från att gå bakom kulisserna och ta del av något som inte är avsett för deras ögon (Goffman, 2006). Man kan tänka sig att detta kan förklara att anhörigvårdarna i vår undersökning upplever att omgivningen inte förstår deras situation. Anhörigvårdaren kan tänkas spela en roll inför sin publik och vill därmed inte att publiken ska gå in bakom kulisserna där den nya problematiska situationen döljer sig med en ökad känsla av isolering och ensamhet. Detta kan vara ett sätt att förstå anhörigvårdarnas känsla av vänner och bekantas brist på förståelse som framkommit i vårt empiriska material. Dessa släpps inte in bakom kulisserna och får därmed inte kunskap om anhörigvårdarnas situation. Utifrån rollteori kan det ovanstående ses som ett resultat av rollen.

I motsats till rollteorin har vi nu tänkt använda oss av disengagemangsteorin för att förstå anhörigvårdarnas ökade känsla av isolering och ensamhet. Då anhörigvårdarna i vår undersökning var äldre kan disengagemangsteorin anammas då den betraktar åldrande som något som leder fram till en stegvis begränsning i det sociala livet.

Ur vårt urval får Bengt exemplifiera detta tankesätt:

”Sen var det så att vi var nog lite isolerade. Sen var det så att vi byggde ett lite lantställe som låg i Det var ett torp, som vi tillbringade mycket tid, så på så vis isolerade vi oss mycket själva om man säger så”.

Bengt uttrycker här en känsla av att avståndet till samhället och känslan av en ökad isolering till viss del faller sig naturlig, att det är ett val han och hans respektive gör. Detta stämmer väl överens med disengagemangsterorin då det i människan enligt teori finns en genetisk benägenhet att lösgöra sig från samhället. Det innebär att individen drar sig undan då den känner att tiden är utmätt och att livsenergin avtar. Det minskade sociala umgänget, känslan av isolering och ensamhet som våra informanter uttryckt har två olika former enligt denna teori. Det kan vara antingen socialt eller psykologiskt. Det sociala disengagemanget som vi kan tala om i Bengts fall innebär att individen skär ned på sitt umgänge med andra individer (Tornstam, 2005), medan det psykologiska syftar på hur individen psykologiskt slutar att intressera sig för andra människor eller händelser i omgivningen. Denna genetiska drift hänger även samman med att samhället stöter bort de gamla vilket leder till att den äldres anknytning till omgivande samhälle minskar. Inom denna teori anses detta disengagemang vara universellt och förekommer i alla kulturer med vissa förändringar beroende på kulturens karaktär. Dessa känslor är ett resultat av att disengagemang betraktas som en naturlig process av livet. Därmed anser man inte att individens välbefinnande minskar vilket vi dock inte finner något stöd för i vår undersökning (Östlind, 1995).

Teorierna ovan visar två vitt skilda sett att se det faktum att rollen som anhörigvårdare i vår undersökning leder till ett minskat socialt umgänge med en ökad känsla av isolering och ensamhet som följd. Utifrån disengagemangsteorin kan man se denna företeelse som genetiskt betingat medan man utifrån rollteorin kan se detta som en följd av rollen som anhörigvårdare. Resultaten i vårt empiriska material var dock för detta tema odiskutabelt, de äldre anhörigvårdarna vi intervjuat upplevde en ökad känsla av isolering och ensamhet, denna kunskap kommer att ligga till grund för vår fortsatta analys.

6.2 IT och ACTION

Syftet med detta tema är ge läsaren en helhetsförståelse för hur ACTION påverkade de äldres användande av IT, detta vill vi uppnå genom att ge läsaren inblick om hur våra informanters relation till IT var innan de fick ACTION. Det föregående temat isolering och ensamhet och detta tema IT- ACTION kommer vi sedan att använda i vår fortsatta analys.

6.2.1 IT innan ACTION

Bland våra informanter finns det olika erfarenheter angående användandet av datorn innan de fick ACTION. Endast tre av åtta informanter hade använt datorn och IT innan de fick ACTION. Nedan exemplifierar dessa skilda erfarenheter med utdrag från ett antal av våra intervjuer.

David: *“ jag var ju inte så intresserad, barn och barnbarn har datorn och å så. Och jag har inte varit så intresserad i och med att jag aldrig använt dator innan.”*

Siv: "Nej jag hade ingen dator innan, det var väl inte brukligt på den tiden överhuvudtaget och sen hade jag annat. Jag visste väl inte att sånt existerade överhuvudtaget va så det var väl mest tack vare ACTION som vi kom i kontakt med detta"

Våra informanter hade varierande erfarenheter av hur mycket de använde datorn och Internet innan ACTION. Anledningen till att det är fem av informanter som inte hade dator eller Internet innan ACTION kan förstås med hjälp av den tidigare forskning som har gjorts om äldre och IKT och som presenteras på ACTION caring. Denna forskning visar bl.a. att anledningen till att de äldre inte är mottagliga för IKT dels kan vara ett resultat av att de äldre inte är intresserade av den nya tekniken eller att de inte känner att de har användning för dator eller Internet. Detta kan hjälpa oss att förstå anledningen till varför bl.a. Siv inte inskaffade dator och Internet tidigare. Anledningen kan vara att hon fann tekniken som ointressant samt att hon inte visste vilka möjligheter som datorn hade innan hon fick ACTION. Den sistnämnda orsaken är även en slutsats som ACTION har funnit till varför de äldre inte är mottagliga för IKT. Davids citat visar att anledningen till att han inte hade dator var att han inte hade vetskap om vad dator egentligen var innan han fick ACTION. Vi kan även förstå det ovanstående med hjälp av Johanssons (2003) studie där hon redogör för att positiva förväntningar som hänger samman med den nya tekniken är att klyftorna i samhället minskar, kontakten mellan medborgarna och politikerna ökar och att det skapas nya och lättare former av engagemang och påverkanskanaler mellan medborgarna. Den nya tekniken skapar även enligt Johansson en ökad möjlighet för att ett globalt civilt samhälle skall växa fram. Utifrån detta kan vi anta att våra informanter inte hade möjlighet att uppnå dessa förväntningar då våra informanter innan ACTION inte hade dator och Internet. Däremot visar deras situation innan de fick ACTION på hur den nya tekniken skapar det som Johansson (2003) kallar för digitala klyftor, dvs. att det uppstår en skillnad mellan olika grupper eftersom det uppkommer hinder som begränsar allas möjligheter att nå och använda den teknik som finns. Detta leder enligt Johansson till att skillnaden mellan de som redan är resursstarka och resurssvaga förstärks.

6.2.2 Lära sig att använda datorn:

Helen: "Ja det är ju skillnad för er som är uppväxta med den vet du (IT). Ja det är ju alltid svårare att lära sig någonting nytt skärskilt när man har kommit upp i åldern, det förstod ju jag av några som hade fått ACTION som sin första dator att de tyckte att det var jobbigt ibland att komma in i det hela. Ja man får ju träna lite mer när man är äldre. Ja när jag fick mina barnbarn det är sån skillnad, de kunde ju redan vid två årsålder en massa saker, ja de kunde spela spel och allt vad det är. Ja det ingår ju mer i deras uppväxt om man säger så".

Gunnel: "det var spännande och roligt. Att sitta där och försöka, trots att det var svårt".

Alla fem informanter som inte hade erfarenhet av dator och Internet innan ACTION uppger att det var svårt att lära sig den nya tekniken. Alla fem ansåg att det är svårare för denna grupp än för den yngre generationen som har växt upp med tekniken. Anledningen till att de

fortsätte trots svårigheterna var att samtliga tyckte att det var roligt, spännande och intressant, något som vi kan se i Gunnels och Sivs svar. I enlighet med Östlunds (1995) studie har vi utifrån våra informanternas utsagor kunnat se att svårigheterna angående att lära sig och integreras i IT har sin grund i antingen att den äldres kunskaper är föråldrade, att de har svårigheter att tillägna sig den nya tekniken på grund av fysiska begränsningar eller att den äldre har ett motstånd mot förändringar. Helen säger att det är lättare för den yngre generationen att ta till sig den nya tekniken då de lär sig den tidigt i skolan. I och med åldern och de fysiska och psykiska begränsningar som medföljer blir det svårare för den äldre att lära sig den nya tekniken. Flera av våra informanter uppger att de anser att den största begränsning är att de fått ett sämre minne i och med deras ålder, andra svårigheter som de äldre tar upp är att intresset inte funnits där innan. Överlag tyckte anhörigvårdarna att utbildningen som ACTION hade för att lära sig programmet var bra och pedagogisk och att det var anpassat för att de skulle ha möjlighet att lära sig. För att det ska bli lättare för äldre att lära sig dator och för att de ska kunna ta till sig IT utvecklingen är det viktigt att utvecklingen av tekniken redan i planeringsstadiet har krav på tillgänglighet och användbarhet för alla oavsett ålder och funktionshinder. På så vis kan det undvikas att många personer i samhället utesluts och exkluderas (Regeringsuppdrag N2008/5985/ITP). ACTION har i utveckling av programmet anpassat det till äldre för att det ska vara lätt och användarvänligt genom att exempelvis anpassa layouten efter de äldres läsförmåga samt att pedagogiken i utbildningen anpassas efter erfarenheten hos användaren.

En annan anledning som kan ha drivit denna grupp till lärande var att deras upplevelse av att den nya tekniken har varit rolig, spännande och intressant. I Johansson (2003) studie tas det även upp att det finns ett samband mellan regionstillhörighet (vart man bor) och de äldres tillgång, användning och attityder till datorn och Internet. I och med att våra informanter bor i närheten av storstadsregionen kan vi utifrån denna studie anta att detta kan ha bidragit till deras vilja att fortsätta att ta till sig den nya tekniken

6.2.3 Införande av ACTION och Internet och dess betydelse i vardagen

Anita: ” Sen när jag fick ACTION så öppnade det sig en helt ny värld för mig för jag kunde prata med andra. Så det är jätteroligt, sedan har jag också innan detta varit väldigt ute mycket och intresserad av fåglar så nu kan jag ta in det på datorn och följa det, och förra året följde jag ett havsörnspar som har sån här kamera som följer de här hela tiden medan de häckar och får ungar och det hade jag på varenda dag och tittade på. Så jag kan bibehålla mina intressen på så vis. Så jag känner mig inte isolerad längre”.

Lena: ”Jag läser tidningen och tittar på nätet lite och ser om jag kanske hittar ett nytt recept som jag kan baka. Så man kan hitta saker där som man tycker är roligt i min ålder. Jag läser saker och ting, tittar på kartor och går tillbaka till kartböcker och allt som finns, titta på hur det ser ut där man en gång var barn till exempel”.

Utifrån aktivitetsteorin som har ett interaktionistiskt synsätt och som betonar samspelet alltså interaktionen mellan människor (Tornstam 2005) kan vi anta att införande av ACTION och internet och dess betydelse i vardagen för anhörigvårdare har varit väldigt värdefull. Tekniken

kan utifrån denna modell ses som ett medel som underlättar den sociala aktiviteten i och med att de via denna teknik är aktiva och genom att de träffar nya vänner som bekräftar och hjälper. Detta bidrar vidare till att de får möjlighet att hålla sina intressen vid liv därmed ändras och formas deras identitet och jaguppfattning och det goda åldrande av aktiviteten. Detta utgår från ett antagande som aktivitetsteorin grundar sig på, inom detta perspektiv menas att människans identitet och jag- uppfattning formas av det sociala sammanhanget och att det goda åldrandet hänger samman med aktivitet (Östlund, 1995). Antagande om att människans identitet och jag- uppfattning formas av det sociala sammanhanget kan vi även finna inom rollteorin. Inom denna teori anses samspelet mellan människor påverka individens tolkningar och förväntningar, något som bidrar till att individen reagerar på ett karakteristiskt sätt. Utifrån detta perspektiv får vi en annan förståelse för vad införande av ACTION och Internet har betytt för de äldres vardag. Med hjälp av IT och IKT får den äldre redskap för att kunna spela de roller som förväntas av dem, exempelvis att de som i Anitas fall ska kunna mycket om fåglar eller i Lena fall vara allmänbildad och kunna lite om allt. I enlighet med Correll (Lövheim 2002) har vi kunnat se att IT har öppnat nya möjligheter att få tag på information. Genom IT kan den äldre bl.a. skaffa sig kunskap för att så småningom spela de roller som förväntas av individen. Det den äldre har kunnat tillägna sig via IT kan individen sedan omsätta i dess rollutförande. I och med att de via IKT är aktiva och genom att de träffar nya vänner som bekräftar och hjälper får de möjlighet att hålla sina intressen vid liv därmed ändras och formas deras identitet och jaguppfattning. I vårt urval visas de sex av våra åtta informanter på hur ACTION och IKT har ökat deras självkänsla. Detta kan enligt aktivitets- och rollteorin vara ett resultat av att via IKT har de äldre fått medel som underlättar för dem att vara socialt aktiva och därmed formas deras identitet och jaguppfattning via samspelet mellan andra människor som sker genom IKT.

Siv: ”Jag vågar mera, jag är mer öppen (tystnad) ja det är jag”. Det har givit mig ett stort stöd. Jag känner att jag växt. Blivit starkare. Via internet om man säger så...”.

Siv menar att genom det stöd och de nya kontakter hon har skaffat via IKT har hon blivit mer självsäker. Genom samspelet med andra människor har hon kunnat växa som person. Via de datorbaserade nätverken har hon fått en möjlighet att söka mening och sammanhang i tillvaron tillsammans med andra. Vidare har vi i vår studie kunnat se att införandet av ACTION och Internet i anhörigvårdarens vardag även har resulterat till informanterna har haft ett stort värde och glädje av den, något som tidigare studier har visat (<http://www.ACTIONcaring.se/Boras%20ACTIONcentral.doc>).

Anita: ”Det har öppnats möjligheter genom att jag har ACTION annars hade jag ju inte kunnat göra saker som jag gör nu. Om det hade varit innan sjukdomen hade jag gått ut på morgonen och tittat på fåglarna och nu kan jag gå in på datorn och titta på det istället. Det är jätteroligt. På så vis har det jämnat ut sig lite nu. För nu är det inte bara NN, utan nu har jag också fått ta plats”.

Helen: ”Jo jag tycker att jag har fått en ökad självkänsla det kan man nog säga att man har. Man vet vad man har att tillgå och man känner sig lite friare jag kan se på alla TV program här på nätet är ju jättebra tycker jag. Då kan man ju se när man vill”.

Anitas och Helenas citat skildrar två perspektiv för hur de har haft nytta av den nya tekniken. För Anita har IT hjälp henne att bevara sina intressen därmed kretsar inte hela hennes vardag kring NN utan hon har fått möjlighet att som personen ta plats. Medans Helen använder IT som för att läsa sig till olika saker. Genom IT upplever hon en känsla av att hon är friare då hon kan bestämma när hon exempelvis vill se sina program.

Det var övervägande positiva svar från informanterna vilken betydelse ACTION har i det dagliga vårdandet. Det var endast en informant som ansåg att användningen inte varit av betydelse än då de inte behövt använda sig av informationen vilket berodde på att hennes anhöriga inte var så sjuk.

Elsa: ”Ja det var efter att min man fått sin tredje hjärnblödning då var jag mycket osäker var det betydde de här förändringarna i hjärnan och läkaren hade sagt si och så men det var inga förklaringar för mig för jag måste ha lite mer underlag så jag kunde titta i hjärnan var som hade förändrats i ACTION och Internetlänkar genom detta fick jag förståelse för den sista hjärnblödningen och såg hur svårt det egentligen var för min man. Ja för det är ju inte samma person som innan och för att kunna acceptera det var det en stor hjälp att kunna hitta fram till den här kunskapen”.

Anita: ”Innan jag fick ACTION var jag orolig inom mig, jag hade ångest. Men det har jag kommit över nu. Detta har jag dels kunnat göra med ACTION både med kunskap om vad det innebär och möjligheter som vi kan göra. jag lärde mig också att jag var tvungen att anpassa mig efter NNs hastighet. Med den kunskapen så blir man tryggare också, åtminstone känner jag det så. Jag har faktiskt fått mer självförtroende, jag måste lite på mig själv nu när jag inte kan fråga NN”.

Elsa: ”Då var det ju tekniken att lyfta honom så gjorde jag som jag trodde var rätt men det var ju fel Men med ACTION fick jag kunskapen om vad som var rätt hur jag skulle göra det gav mig fler möjligheter och det betydde verkligen mycket för mig. Och när det är IT kan man ju alltid gå tillbaka för att se hur man ska göra ifall jag glömmet”.

Ovan förklarar de betydelsen av att kunna använda sig av IT i sitt dagliga vårdande, de använder ACTION dels för att läsa sig till kunskap men även för att via bildtelefon ringa för att uppnå kunskap om hur de ska gå till väga med t.ex. en förflyttning. Informanterna tar upp vikten av att informationen är skriftlig vilket även socialstyrelsen tar upp i Anhörigas röster (Artikelnummer 2005-131-1). Det är viktigt för att den anhöriga ska kunna ta till sig information om den vårdades sjukdom och kunna komma ihåg hur den ska göra i olika situationer. Med hjälp av rollteorin kan vi förstå vad den kunskapen som våra informanter ha tagit del av inneburit. Genom ny kunskap har deras roll som anhörigvårdare förändrats från att vara okunniga anhörigvårdare till kunniga, detta har bidragit till en trygghet och självsäkerhet

i deras roll. Genom Anitas citat ser vi hur hon brottades med en känsla av ångest vilket kan vara ett resultat av hennes osäkerhet i sin roll som anhörigvårdare. Genom den ökade kunskapen har hon fått en större förståelse för NN:s situation och att hon känner mer självförtroende i sin roll idag. Detta fenomen kan även förstås med hjälp av Erikssons teori (utvecklingsteorin) där vi fokuserar på sista fasen som inträffar under den övre medelåldern och ålderdomen och som omfattar motsatta aspekter såsom förtvivlan och integritet. Innan våra informanter kunde ta del av den information och kunskap som kunde hjälpa de i deras roll som anhörigvårdare kan vi anta utifrån Erikssons teori att de upplevde en känsla av förtvivlan. I Elsas citat kan vi se hur hon gav den vårdade vård utifrån det hon trodde var rätt detta var ett resultat av att testade sig fram till vad hon trodde var rätt vilket kan leda till förtvivlan då hon saknade kunskap och stöd. Efter att de via IT kunde tillgå kunskap kunde de därmed uppleva en känsla av integritet vilket innebär att de accepterar livets begränsningar (Hwang & Nilsson, 2003).

Sammanfattningsvis är resultatet från vårt empiriska material under detta tema att det endast var tre av åtta som tidigare hade stor erfarenhet av datorer. Upplevelsen av hur det var att lära sig datorn varierade likaså upplevelsen av att lära sig ACTION dock var det en stor majoritet som ansåg att utbildningen ACTION programmet erbjöd var väldigt bra. Idag efter installationen av ACTION var det sex av åtta som aktivt använde Internet. ACTION programmets betydelse för vårdande var övervägande positivt, här svarade sju av våra åtta informanter att ACTION hade haft positivt verkan på deras vårdande. Det ovanstående hade gett en ökad självkänsla hos sju av åtta informanter. För att få en helhetsförståelse för det resultat vi har kommit fram under detta tema använder vi oss av KASAM. Teorin ingår i det salutogena förhållningssättet där fokus ligger på att se till det friska och vitala hos människan och "förstå vad det är som betingar hälsa" (Antonovsky 1991). Utifrån den första komponenten som KASAM består av, begriplighet, kan vi förstå informanternas övergången från okunnig anhörigvårdare till kunnig. Den ökade kunskapen kan även tänkas ha stärkt anhörigvårdarnas begriplighet då de delvis får en ökad förståelse för den vårdades situation och sjukdom. Det andra begreppet Antonovsky använder sig av i KASAM är hanterbarhet. Informanternas svar angående det ökande användandet av Internet och ACTION kan leda till en ökad hanterbarhet. Då anhörigvårdarna får stöd och hjälp om bl.a. hur de kan lösa vissa situationer som exempelvis förflyttningsteknik men även att ACTION- centralen hjälper anhörigvårdare att stärka deras egna resurser. Via Internet och ACTION kan anhörigvårdarna känna att deras tillgång till resurser öka. Meningsfullhet är det tredje och sista begreppet. De flesta av våra informanter hade inte kunskap om IT innan ACTION, att lära sig ACTION och IT kan tänkas öka meningsfullheten då de kan bevara sina intressen och känna gemenskap med andra anhörigvårdare. Detta kan öka motivationskomponenten hos anhörigvårdarna och den ökade kunskap detta verktyg ger kan hjälpa till att se meningen i deras situation.

6.3 Nätverk och social gemenskap

Under detta tema berättar åtta av åtta informanter att deras nätverk och sociala gemenskap har förändrats i och med att de började använda ACTION och IKT. Det vi fokuserar på här är att

utifrån den kunskap vi fått i de teman vi redogjort ovan redovisa för *hur* deras tidigare känsla av social isolering och ensamhet bryts med hjälp av denna teknik.

6.3.1 Kommunikation och gemenskap via bildtelefon

Anita: ”... det känns som att man kommer hem till någon eller att någon kommer hem hit när vi pratar med varandra via bildtelefonen och vi kan ta oss var sitt glas vin och så sitter vi där och pratar och spelar lite grann. Ja men vi skojar med varandra ja vi har ju roligt faktiskt”.

I den ovanstående citatet kan vi tydligt se hur känslan av isolering och ensamhet bryts i Anitas fall. Anita beskriver hur hon genom bildtelefon kan dela sin vardag med någon, genom bildtelefon har hon möjlighet att ta ett glas vin eller spela spel och prata med en annan anhörigvårdare vilket har bidragit till att hon känner glädje trots att hon har det jobbigt ibland. Lövheim (2002) tar upp att IKT såsom Internet skapar nya mötesplatser där relationer kan frambringas. Vårt sätt att kommunicera har förändrats och det har skapats nya kommunikationssätt. Detta kan kopplas till den kommunikation som äger rum med hjälp av webbkamera och ett lättanvänt nät av alla ACTION- användare. Innan de fick ACTION var de tvungna att ta sig till olika bestämda platser för att kunna träffa andra människor, något som var svårt när de var tvungna att vara hemma med den vårdade. Med hjälp av ACTION och IT kan denna platsbundenhet minskas och delvis upphävas (Thulin 2004) och våra informanter kan överbrygga de längre avstånd och bredda sina handlingsramar (Jönsson – Brydsten 2008). Detta kan beskrivas av att de kan prata med andra anhörigvårdare över hela Sverige. Även Elsa berättar att hon via ACTION har fått nya vänner som har större inblick om vad det innebär att vara anhörigvårdare.

Elsa: ”Genom ACTION har jag fått nya vänner, andra vänner. Vi kan bestämma att vi ska träffas och gå ut på promenad eller att vi ska träffas på kvällarna och prata en stund via bildtelefon”.

Bengt: ”Via ACTION har mitt liv förändrades radikalt, för jag är en öppen människa och pratar till höger och vänster, jag är väldigt pratig... jag har fått mycket kontakter runt om i Sverige, jag har pratat med många”.

En gemensam anledning till hur alla våra informanternas känsla av isolering och ensamhet har brutits via ACTION är att alla har fått nya vänner och med hjälp av bildtelefonen kan de prata, spela spel och dricka vin. Sju av åtta informanter ansåg sig vara socialt isolerade vilket innebar att de ansåg sig ha få kontakter i faktisk mening. Därmed kan deras känsla av ensamhet utifrån psykosocialt perspektivet ses som en reaktion på den sociala isolering som tog sig uttryck i att de i yttre mening var socialt isolerade. Denna känsla av ensamhet ersattes av s.k. fysisk ensamhet som enligt Gæv (Tornstam, 2005) är ett resultat av individens behov av fysisk närhet och kontakt med andra människor. Detta grundar vi på att åtta av åtta informanter anser att ACTION inte kan ersätta det mänskliga mötet utan det kan endast vara ett komplement. Corell (Lövheim, 2002) beskriver att de möten som sker inom IKT kan fylla många av de funktioner som en gemenskap på en geografisk begränsad plats och att det finns möjlighet att skapa ett gemensamt sammanhang. Detta är något som kan kopplas till våra

informanters citat där de beskriver att kontakten via bildtelefonen inte kan ersätta det mänskliga mötet men att det kan betyda väldigt mycket.

Siv: ” ja det blir lite dragande det här svaret för att maskiner kan inte ersätta människor inte i den utsträckningen dom måste man ha ändå. Men via datorn och bildtelefon så är det väldigt fint komplement. Men det kan aldrig ersätta det mänskliga mötet men man har en väldigt god nytta av den”.

Anita: ” Jag tycker naturligtvis inte att det ersätter mötena helt för man har inte det där att man kan krama om varandra och ja och så där för man gör ju det ibland. Men utan ACTION hade jag inte haft de här mänskliga mötena så det ersätter ju egentligen inte utan det skapar helt nya kontakter”.

Anita uttrycker det tydligt att man inte via ACTION kan få den fysiska kontakten som att krama om varandra, något som de andra ger uttryck för indirekt. Siv säger att maskiner inte kan ersätta människor utan att det är endast ett komplement medan Bengt anser att ACTION skapar relationer. Många av våra informanter brukar regelbundet gå till ACTION: s caféet och exempelvis Elsa kan i och med ACTION tillsammans med vänner ”bestämma att vi ska träffas och gå ut på promenad”. Därmed kan vi tolka att våra informanter även är i behov av fysiska möten. Thulin (2004) tar upp att det finns studier som visar att de som använder Internet för kommunikation ofta känner varandra i det verkliga livet och att det blir ett komplement för att upprätthålla kontakten med exempelvis vänner, släktingar m.m. istället för att Internet (eller ACTION) ersätter det mänskliga mötet skapar det fler möten mellan dessa personer och de kan fylla tomma stunder i sina liv.

Bengt: ” Ja det är klart man ser dem i bildtelefonen men när man träffar någon på riktigt ser man mer hur de agerar och får den här mänskliga kontakten med dem. Ja vi har ju möten varje torsdag där vi träffas några stycken som använder sig av ACTION som vill lära känna varandra. Ja det rätta borde istället vara att säga att ACTION skapar relationer det är så det gör”.

Trots att man kan se varandra via bildtelefon anser Bengt att de fysiska mötena är viktiga. Thulin (2004) tar även upp att det är viktigt att ha mänskliga möten för att kontakten över Internet ska hålla, detta kan leda till att dessa människor träffas på riktigt även om de inte känt varandra sen innan. Detta kan kopplas till att många går till ACTION: s café för att skapa nya relationer och för att träffa sina ACTION- vänner eller att de bestämmer att de ska gå på promenader eller gympa tillsammans för att kunna bibehålla sin kontakt.

Alla informanter uttrycker att de via ACTION har fått nya vänner och nytt nätverk. Utifrån rollteori kan det tänkas att informanterna även via den nya kontexten har fått en ny roll som vän. Med det menar vi inte att de inte har haft denna roll förr. Under intervjuerna framkommer det att de har multiroller såsom föräldraroll, mor/far-föräldrarollen. Intrycket var att rollen som anhörigvårdare var den dominerande och att det var utifrån den som de

definierade sin identitet (Tornstam 2005). Med hjälp av ACTION har de fått möjlighet att få tillträde till en annan roll. Detta kan även utifrån utvecklingsteorin ses som en orsak till att våra informanter har uppnått känslan av integritet istället för förtvivlan i och med att rollen som anhörigvårdare inte blir lika dominerande.

Elsa: *”Tidigare var det bara min man och jag och vi gick ut själva på promenad men nu har jag fått nya vänner och möjligheter att kunna göra nya saker tillsammans med andra. Ja vi kan spela spel via ACTION och då kan även min man vara med och det betyder verkligen mycket för honom”.*

Flera informanter uttrycker att det de relationer man skapar via ACTION är annorlunda.

Lena: *”Det finns ju inga tvång på något sätt för man gör ju precis vad man vill med maskinen. Ja man är inte låst längre här, här blir vi vänner på ett annat sätt och som sagt man öppnar sig mer till varandra”.*

Anledningen till att informanterna uppfattar att relationerna är annorlunda i ACTION kan botten i att de har en sak gemensamt, rollen som anhörigvårdare.

Elsa: *Ja med ACTION har jag fått nya vänner och man träffas och ja vi har gemensamma nämnare vi vet vad den andre går igenom och vi blir mer nära på ett annat sätt ja”.*

Anledningen till att våra informanter uppfattar att relationerna som skapas i ACTION är annorlunda kan förstås med hjälp av Correll (Lövheim 2002) som anser att vissa människor kan känna större frihet och samhörighet på Internet då de kan våga och har möjlighet att ta kontakt med människor i samma situation. Utifrån rollteori kan vi förstå detta utifrån en annan aspekt. Via dessa möten som sker över ACTION försöker informanterna inträda rollen som vän, där försöker de omedvetet att göra intryck på varandra, tala om vilka vi är, vad vi avser och hur vi vill att andra skall uppfatta oss. Genom att de delar lika erfarenheter kan de bekräfta och stödja varandra. Därmed fungerar dessa mötesplatser utifrån Goffmans metafor om en teaterscen. På scenen i träder informanterna en roll och den andra agerar som publik (Goffman, 2006). När informanterna sedan lämnar denna plats ACTION, stiger de också ur sin roll. Scenuppträdande kan betraktas som behagligt och tillfredställande. Vissa funktioner som ACTIONpet (spel som alfapet), gymnastik som finns i ACTION som våra informanter använder kan betraktas som ett andrum då informanterna har stigit av scenen och går in bakom kulisserna, där får de möjlighet att ta det lugnt och ladda inför nya scenframträdanden.

6.3.2 Kommunikation och gemenskap via Mail

Ett annat vanligt sätt att kommunicera som kommit fram är meddelanden som skickas via e-post så kallade mail. Alla våra informanter använder e-post ibland.

Helen: *”Och sen så mailar vi ju väldigt mycket vi här vi gamle. En del vill ju inte visa sig så då mailar vi en gång om dagen så jag har särskilda mailkompisar”.*

Det finns alltså olika sätt att kommunicera på via Internet och ACTION, en av dessa skillnader ligger i tidsaspekten. Bildtelefonen med ACTION är så kallad synkron media där sker så kallad direktkontakt. Mail är så kallad asynkron media där det är en viss fördröjning i kommunikationen (Thulin 2004).

Sju av åtta av våra informanter ansåg att det var viktigt att de genom ACTION skulle få nya kontakter och vänner. Detta kan kopplas till aktivitetsteorin där utgångspunkten är interaktionen mellan människor (Tornstam 2005). Teorin ser det som att åldrandet är en process som leder till att individen i och med åldrande utsätts för sociala förluster, vilket medför att deras välbefinnande minskar. När informanterna blev anhörigvårdare och deras närstående blev sjuk kan det tolkas att de utsattes för en social förlust också när de äldre anhörigvårdarna gick i pension för att fortsätta omsorgen.

Elsa: ”Ja jag fick ju sluta jobba innan pensionsåldern för det gick inte att lämna NN hemma längre, så mitt liv förändrades ju även väldigt mycket för mig”.

Aktivitetsteorin tar upp att det är av stor vikt att underlätta för individen att vara socialt aktiv så långt så möjligt, detta innebär att sociala aktiviteter bör uppmuntras och passivitet och tillbakadragande motverkas i syfte att förebygga att individen blir passiv och risken för depersonalisering. Detta kan vara en orsak till att de äldre väljer att söka kontakt med andra människor via ACTION för att de vill förbli aktiva och ha tillgång till sociala aktiviteter (Östlund 1995).

6.4 Inkludering och exkludering

Syftet med detta tema är att utifrån slutsatsen om att ACTION lett till en ökad användning av Internet se hur kombinationen av ACTION och IKT har förändrat de äldres upplevelse av inkludering och exkludering i dagens IT-samhälle.

Siv: ”det här var så stort för mig (tystnad) och kunna någonting sånt. Man vet vad det handlar om när man träffar människor och pratar med människor och man vet vad de pratar om”.

David: ”... man hörde barnen prata om data hemma så visst saknade man det kanske, jag tänkte att det skulle vara roligt. Om man tittar på TV så kanske man hörde att man kunde gå in på den hemsidan och den hemsidan där för att få information så visst har man saknat det”.

Siv och David beskriver hur det kändes innan de fick tillgång till dator och Internet. Siv beskriver det att hon inte kände en känsla av utanförskap då hon inte visste vad det var som datorn kunde göra. Detta stämmer överens med vad Danielsson (Johansson 2003) tar upp i sin studie att en anledning till att de äldre inte använder dator i stor utsträckning kan bero på att de ännu inte har upptäckt den nya teknikens förtjänster. David berättar att han inte kände ett utanförskap men att han saknat något, då barnen pratade om dator och då de på TV ofta

hänvisade till hemsidor för mer information, något som han inte hade tillgång till eller kunskap om. Meldré (2002) tar upp att det oftast tas för givet att alla har tillgång till Internet och att vi i vardagen alltmer hänvisas till olika webbplatser och hemsidor. Hon tar även upp att för att känna sig inkluderad i dagens samhälle blir IT allt viktigare oavsett ålder, kön eller funktionshinder.

Efter att de äldre haft tillgång till Internet sa alla våra åtta informanter att de känt sig mer delaktiga i dagens IT-samhälle.

David: ” Förut då de var här (barn och barnbarn) då var blev det mycket dataprat och då var man inte alls insatt i det, då sa man att vi kan väl hitta annat vi kan prata om , men vänta nu farfar/ morfar när du får internet blir det samma sak. Så nu är det på ett helt annat sätt. Man kan se på de äldre som inte kan datorer eller har ACTION att de är rädda för den nya tekniken och är mycket försiktiga”.

Här berättar även David att efter de fått datorn förstår mer vad andra pratar om såsom barn och barnbarn då de pratar om dator och Internet än vad de gjorde innan. I tidigare forskning presenteras bland annat en studie av Östlund (1999) av personer över 74 år som deltog vid en datorkurs arrangerad av Pensionärernas Riksförbund. De äldres önskan var inte bara att lära sig datortillämpningar utan främst att bli en del av datorsamhället. De äldre i studien uttryckte att den grundläggande orsaken till kursen var en vilja att ”inte skilja ut sig från yngre människor och från dem som ännu inte pensionerats” (Östlund 1999, s. 65). En annan anledning till att lära sig tekniken var för att de lättare skulle kunna kommunicera med barn och barnbarn, att de exempelvis skulle hänga med när samtalsämnet var dator och att de skulle kunna skicka meddelanden i form av e-post till varandra, som resulterade i ett smidigare kommunikationsmönster. Det grundläggande skälet till användning av Internet var främst de sociala faktorerna (Östlund 1999). Detta kan även ses i våra informanters citat som beskriver att de har en önskan att veta mer vad IT och dator handlar om för att kunna hänga med när barnbarn och barn pratar om detta och även för att de ska kunna ha en tätare kontakt med sina släktingar och vänner. Detta visas även i citaten nedan av Gunnel och Anita.

Gunnel: ”Barnbarnen som bor i en skola långt bort kan ibland säga att nu har vi filmat här så nu har vi skickat det och då får jag in det där (på datorn) och det är roligt för vi brukar inte träffas så mycket annars”.

Anita: ”Sedan har vi ju också bekanta som är ute och reser de skickar meddelanden och bilder. Och det är jätteroligt och då tar jag och NN fram karta och så sitter vi här och tittar nu är de här och nu där så följer vi med lite”.

Elsa: ”Vi har inga släktingar som kan hälsa på. Ja så vi mailar till mina släktingar och det är ju en kontakt som vi inte kan vara utan. Ja alla har sitt liv och man har inte tid att besöka varandra så ofta”.

I Eriksons utvecklingsteori tar han upp fasen ålderdomen som omfattar motsatta aspekter som integritet och förtvivlan. Förtvivlan beskrivs av Erikson av att individen upplever en känsla av oacceptans då den inte har kunnat uppnå sina mål i livet, individen brottas med känslan av ånger över sådant den inte gjort och över att livet närmar sig sitt slut. Detta kunde visas i informanternas berättelse innan de fick ACTION, de såg att de förlorat en bit av sitt liv och en sorg att de inte längre kan göra de saker som de brukat göra. Det kan även kopplas till att de känner en besvikelse över att de inte lärt sig dator och på så sätt kände en förtvivlan innan de fick ACTION. Erikson beskriver att en individ som känner integritet har uppnått det stadiet som innebär att den ingår i en större helhet där både tidigare och kommande generationer inkluderas (Hwang & Nilsson, 2003). ACTION och IT kan ses som instrument för att vända förtvivlan hos en individ till integritet då Internet och ACTION har hjälpt våra informanter att känna sig mer inkluderade i samhället och att de fått mer gemensamt med sina barn och barnbarn. De har även fått lära sig den nya teknik som kommit att bli en del av vardagen.

Siv: "Ja, jag är ju fruktansvärt stolt över mig själv det trodde jag absolut inte att jag skulle klara av. Så jag måste säga att jag känner mig lite stolt över att kunna det, ja det är jag. Särskilt när man pratar med barnen då som är inne med det här och sitter med det här och sitter med datorn för jämnan. Och man vet vad de pratar om. Jag känner att jag är med då..."

Sivs citat är ett bra exempel på hur hon uppnått Eriksons fas av integritet då hon känner sig stolt och att hon känner sig mer inkluderad i den yngre generationen.

Studien av Östlund (1995) visade att det dock fanns en svårighet att hitta andra i samma ålder att kunna kommunicera med på Internet då de fortfarande var relativt få äldre användare. Via ACTION finns det stor möjlighet att lätt kunna kommunicera med andra äldre som är i liknande situation då de är anhörigvårdare.

Inkludering i samhället som stort har också ökat hos våra informanter.

Lena: "Det går ju så bra att läsa sig till vad som händer i kommunen, i andra kommuner och i hela världen med ACTION. Och man sitter inte framför TVn och lyssnar hela dagen det hade man fått göra om man ville veta någonting annars".

Dahlgren (2002) tar upp diskussionen om dator och Internet ska vara en demokratisk rättighet då vi kan göra alltmer över nätet såsom att få mer information om vad som händer i kommunen, senaste nyheterna, fylla i blanketter m.m. Internet har även påverkan på politik, ekonomi, rättväsende m.m. Vi kan se på dessa citat ovan att de anser sig få mer kontakt med vad som händer i kommunen och även praktiska saker som Elsa beskriver det att via nätet kunna boka plats på teater och se vilka som har handikappanpassat.

Samtliga informanter antydde under intervjuerna att de upplevde en känsla av utanförskap innan de hade tillgång till ACTION och Internet. Denna känsla kan med hjälp av moderniseringsteorin förstås då den snabba övergången till IT- samhället bidragit till att de äldre exkluderas från samhället då de inte på samma sätt som de yngre följer utvecklingen och därmed får de en sämre situation (Östlund 1995). I vår undersökning har vi i enlighet med

moderniseringsteorin kunnat se att den nya tekniken och Internet har bidragit till att våra informanter upplevt en känsla av exkludering innan de lärde sig tekniken. Men när de väl lärt sig den har detta resulterat i en känsla av inkludering och gemenskap då de exempelvis kan följa med barn och barnbarn i diskussioner kring dator och kan ta del av den information som finns på Internet.

7. Sammanfattande resultat och slutdiskussion

7.1 Sammanfattande resultat

Vår studie har varit av kvalitativ karaktär och syftet med denna uppsats har varit att undersöka hur de äldre ACTION- användarna som är eller har varit anhängare upplever att deras IT användande förändrats i och med ACTION och hur de upplever att deras isolering och eventuella exkludering bryts med hjälp av denna teknik.

Vi har använt oss av följande frågeställningar: Hur beskriver de äldre ACTION- användarna som är eller har varit anhängare att ACTION förändrat deras användande av IT? Hur upplever denna grupp att deras känsla av isolering bryts med hjälp av ACTION? På vilket sätt upplever denna grupp att användande av IT förändrat deras känsla av inkludering/exkludering i informationssamhället?

Vi kommer nedan redogöra för våra sammanfattande resultat utifrån våra frågeställningar för att med hjälp av dessa besvara vårt syfte. Här kommer vi även att relatera och utveckla våra slutsatser till tidigare forskning samt koppla dessa till olika teoretiska perspektiv.

Som ses ovan i vår frågeställning och vårt syfte utgår dessa från en tanke att rollen som anhängare bidrar till en ökad känsla av isolering och ensamhet. För att vidare ha möjlighet att besvara dessa måste vi först fastslå att det går att vetenskapligt bevisa att rollen som anhängare ökar benägenheten till dessa känslor. Utvärdering av detta tema kommer därmed att ligga till grund för besvarandet av våra frågeställningar och vårt syfte.

Likt Larsson (2005) och Almqvist B & Jansson W (2002) som påvisar att rollen som anhängare innebär en stor omställning uppfattar våra informanter detsamma. Samtliga av våra informanter uttrycker att deras vardag förändras i och med rollen som anhängare med ett minskat socialt nätverk som följd. Trots att vi med hjälp av rollteori har kunnat se ett samband mellan våra informanternas känsla av isolering och ensamhet och deras roll som anhängare bidrar denna teori enligt Payne (2002) till att vi förutsätter att det existerar roller och att dessa är en del av samhällets grundläggande mönster. Därmed bortser vi ifrån att rikta blickarna för att se om de existerande mönster är bra eller hur dessa kan förändras till det bättre. Men med hjälp av rollteori har vi fokuserat på att synliggöra rollerna, vilket också är rollteorins enda uppgift.

För att fördjupa oss ytterligare i detta tema om isolering och ensamhet ville vi sedan titta närmare på om ett minskat socialt nätverk ledde till en ökad känsla av isolering och ensamhet. Resultatet av detta var att sju av åtta informanter uttryckligen beskrev en ökad känsla av isolering och ensamhet i och med rollen som anhängare.

Gällande isolering kan vi med utgångspunkt från vårt empiriska material och utifrån Townsend (Hammarström, 1988) definition konstatera att våra informanternas känsla av social isolering innebär att de har få kontakter med vänner i faktiskt mening.

Beträffande ensamhet har vi vid en närmare granskning och utifrån Rokachs (Tornstam, 2005) dimensioner av ensamhetsbegreppet kunnat se att våra informanternas känsla av ensamhet

skiljer sig åt.

Det faktum att anhängvårdarna känner en ökad känsla av isolering och ensamhet har vi försökt förstå med hjälp av rollteorin som ser denna känsla som konsekvens av rollen som anhängvårdare och disengagemangsteorin som betraktar ensamhet och isolering som ett resultat av åldrande. I vårt urval känner vi att den tongivande anledningen till dessa känslor var anhängvårdarrollen därmed anser vi att rollteorin passar bäst in på vårt material. Dock vill vi här klargöra för läsaren att vi inte tittat närmare på det resonemang som förts inom rollteorin om att man i samband med åldrandet drabbas av rollförluster vilket leder till utplåning av jaguppfattningen och till ensamhet (Tornstam, 2005)

Detta val gör vi med stöd av Tornstam (2005) som anser att det är framför allt inom rollteori finns ett resonemang om att isolering och ensamhet är något utbrett bland äldre. Inom denna teori beskrivs åldrande som ”en serie av rollförluster vilket leder till en utplåning av jaguppfattningen och till ensamhet” (Tornstam, 2005 s.163). Han skriver vidare att det ovanstående inte överensstämmer med verklighet. Vidare redogör han för att det finns många studier som påvisar att inte finns ett samband mellan ålder och ensamhet, det finns även studier som har påvisat sådana samband men som inte har varit starka. Man har även kunnat se att det inte existerar några större problem med ensamhet hos de äldre än andra åldersgrupper. Utifrån detta resonemang, våra informanternas svar samt tidigare forskning exempelvis ACTION forskning anser vi att det faktum att rollen som anhängvårdare i vår undersökning leder till ett minskat socialt umgänge med en ökad känsla av isolering och ensamhet som följd inte är en följd av rollförluster utan av rollen som anhängvårdare.

För att besvara vårt syfte vilket är att *undersöka hur de äldre ACTION- användarna som är eller har varit anhängvårdare upplever att deras IT användande förändrats i och med ACTION och hur de upplever att deras isolering och eventuella exkludering bryts med hjälp av denna teknik* ska vi nedan presentera resultaten i våra frågeställningar nedan.

7.1.1 Hur beskriver de äldre ACTION- användarna som är eller har varit anhängvårdare att ACTION förändrat deras användande av IT?

För att få ett sammanhang i detta svar vill vi först redogöra för vilka erfarenheter informanterna hade av IT innan man fick tillgång till ACTION. Endast tre av åtta hade någon form av god förkunskap gällande datorer. Anledningen till att så få hade den erfarenheten kan vara vad den tidigare forskningen lyft fram i ämnet. Den bidragande orsak till detta fenomen kan vara att äldre helt enkelt inte är intresserad eller att de inte har kunskap om vilken användning de kan ha av en dator eller Internet ([http://www.ACTIONcaring.se/Boras%20ACTIONcentral .doc](http://www.ACTIONcaring.se/Boras%20ACTIONcentral.doc)). En annan anledning kan vara det Östlund (1995) redogör för, att de äldres kunskaper är föråldrade därmed har de svårigheter att tillägna sig den nya tekniken vilket kan bero på fysiska begränsningar och till sist att individen har ett motstånd mot förändringar. Det som Östlund (1995) lyfter fram om fysiska begränsningar är något som våra informanter påtalat, vissa har angivit exempelvis minne som en anledning till att inläring av dator varit svårt.

Just ACTION har av många informanter sagts vara anledningen till att de idag använder Internet. Utbildningen ACTION har av informanterna överlag framhållits som framgångsrik. Även detta är något som påtalas i tidigare forskning i ämnet, att utbildning och stöd är något

centralt för att göra IT- tjänsterna mer framgångrika hos äldre. Utbildningen via ACTION har enligt informanterna varit pedagogiska och formad för att passa de äldre.

I och med ACTION har våra informanter uttryckt att de ser fler möjligheter via datorer än de såg tidigare. IT har nu för de flesta blivit något de använder i vardagen, exempelvis har våra informanter sagt att de idag tittar på resor, betalar räkningar, tittar på TV, spelar spel, titta på fåglar, letar recept, googlar och mailar via Internet. Det ökande användandet kan ses utifrån aktivitetsteorin som betona samspelet alltså interaktionen mellan människor (Tornstam 2005). Denna teori anser att människans identitet och jag- uppfattning formas av det sociala sammanhanget och att det goda åldrandet hänger samman med aktivitet. Därför bör man underlätta för individen att vara socialt aktiv så långt som möjligt, detta innebär att sociala aktiviteter bör uppmuntras och passivitet och tillbakadragande motverkas i syfte att förebygga att individen blir passiv och risken för depersonalisering (Östlund, 1995). Utifrån detta perspektiv kan vi anta att införande av ACTION, vilket enligt våra informanter gav ett ökat användande av Internet, har varit väldigt värdefullt då dessa tekniker utifrån denna modell kan ses som ett medel för att underlätta för denna grupp att vara socialt aktiva och därmed främja det goda åldrandet. Detta förstärks då sju av åtta uttryckte att deras användande av ACTION och IT lett till ett bättre självförtroende.

Slutligen kan vi här fastslå att sex av åtta, efter installationen av ACTION, idag aktivt använder Internet i sin vardag. Detta kan ha att göra med att utbildningen som ACTION erbjöd var en positiv erfarenhet som stärkte de äldres självförtroende och minskade deras rädsla för ny teknik. De flesta informanterna har gått från att aldrig använda IT till att göra det dagligen, för att underlätta vardagssysslor, hålla sina intressen vid liv eller för att underlätta och utöka kontakten med sin omgivning.

7.1.2 Hur upplever denna grupp att deras känsla av isolering bryts med hjälp av ACTION?

I vår undersökning berättar åtta av åtta informanter att deras nätverk och sociala gemenskap har förändrats i och med att de började använda ACTION och IT. Många ger uttryck för att den ensamhet och känslan av isolering som vi fastslog under det aktuella temat har brutits genom ACTION. Utifrån våra informanter är anledningen till detta att nya vägar för kommunikation öppnats som mer passar deras roll som anhängvårdare. Bildtelefonen var något som lyftes fram hos många, vilket gör att de äldre kan dela sin vardag med någon. Detta har i många fall underlättat jobbiga perioder då man kan spela spel, ta ett glas vin eller få stöd och råd av någon i samma situation med hjälp av denna teknik. Ett annat populärt redskap för kommunikation bland våra informanter var mail. Åtta av åtta informanter använder e-post ibland vilket de inte gjort innan de fick tillgång och kunskap via ACTION.

Det finns skillnader i att kommunicera via Internet och ACTION, oavsett metod anser informanterna att det med hjälp av denna kommunikation öppnats nya mötesplatser. Lövheim (2002) tar just upp detta och menar att exempelvis Internet skapar nya mötesplatser. De nya mötesplatserna via ACTION gör att de äldre nu inte är tvungna att ta sig till olika bestämda platser för att kunna träffa andra människor. Detta passar deras roll som anhängvårdare då de måste tillbringa stor del av sin tid i hemmet. Med hjälp av ACTION och IT kan denna platsbundenhet minskas och delvis upphävas (Thulin 2004) och våra informanter kan överbrygga de längre avstånd och bredda sina handlingsramar (Jönsson – Brydsten 2008).

Detta gör att man känner sig närmare sina anhöriga och vänner oavsett var de befinner sig geografiskt. Åtta av åtta informanter uttrycker även att de via ACTION har fått nya vänner och nytt nätverk. Correll (1995) (Lövheim 2002) tar upp vad som kan tänkas vara en anledning till detta. Han menar att många människor kan känna större frihet och samhörighet på Internet då de kan våga och har möjlighet att ta kontakt med människor i samma situation. Dock menar åtta av åtta informanter att ACTION inte kan ersätta det mänskliga mötet utan det kan endast vara ett komplement. Corell (Lövheim 2002) beskriver att de möten som sker inom IT kan fylla många av de funktioner som en gemenskap på en geografisk begränsad plats och att det finns möjlighet att skapa ett gemensamt sammanhang.

Thulin (2004) tar upp att det finns studier som visar att de som använder Internet för kommunikation ofta känner varandra i det verkliga livet och att det blir ett komplement för att upprätthålla kontakten med exempelvis vänner, släktingar m.m. istället för att Internet (eller ACTION) ersätter det mänskliga mötet skapar det fler möten mellan dessa personer och de kan fylla tomma stunder i sina liv. Thulin (2004) tar även upp att det är viktigt att ha mänskliga möten för att kontakten över Internet ska hålla, detta kan leda till att dessa människor träffas på riktigt även om de inte känt varandra sen innan. Det kan kopplas till att många går till ACTION: s café för att skapa nya relationer och för att träffa sina ACTION-vänner eller att de bestämmer att de ska gå på promenader eller gympa tillsammans för att kunna bibehålla sin kontakt.

Slutligen kan vi här se att åtta av åtta upplever en förändrad social gemenskap och merparten anser att deras känsla av isolering brutits med ACTION och IT. Nyckeln till hur isoleringen brutits går att finna i nya kommunikationsvägar såsom bildtelefon och mail vilket har skapat nya mötesplatser vilka minskar platsbundenheten. Detta gör att våra informanter upplever en ökad kontakt med familj och vänner samt att åtta av åtta berättar att de fått nya vänner med hjälp av denna teknik. De nya vännerna är ofta i samma situation vilket gör att informanten inte känner sig ensam vilket även kan tänkas leda till en minskad känsla av isolering.

7.1.3 På vilket sätt upplever denna grupp att användande av IT förändrat deras känsla av inkludering/exkludering i informationssamhället?

Johansson (2003) och moderniseringsteorin menar att det moderna samhället och utvecklingen inom informations- och kommunikationsteknik har bidragit att de äldre idag är ensamma och exkluderas från det moderna samhället. Till skillnad från moderniseringsteorin som anser att äldre hade det bättre förr menar Johansson att anledningen till att de äldre inte är integrerade är att de bland annat inte har tillgång och kunskap om internet som ger en tillgång till nästan alla av samhällets informationstjänster. Genom den nya tekniken uppstår det nya mötesplatser för människor där de kan ta kontakt med andra personer via Internet. De relationer och den gemenskap som skapas inom datorns värld kan skilja sig från det samspel som är i vanligt tids- och rumskategorier. Utvecklingen inom datorn tekniken har förändrat vårt sätt att förhålla oss till verkligheten och har därmed förändrat vårt sätt att kommunicera (Lövheim, 2002). I vår studie har vi kunnat visa på olika anledningar till varför de äldre inte är mottagliga för IT och IKT trots att det finns studier som visar att modern teknik för äldre kan ha stort värde och bli till stor glädje för dem, något som våra informanter också gav uttryck för. Alla informanter ansåg att ACTION och IT hade ökat deras känsla av inkludering i samhället. Denna känsla grundar sig på att de nu kan ta del av viss information som bara

finns på exempelvis Internet. Det var exempelvis en informant som kommenterade att TV ofta hänvisade att man kunde gå in och läsa mer eller diskutera med andra på hemsidan, något denna inte kunde göra innan de fick ACTION. De kände även att inkluderingen berodde på att det nu var lättare att tillgå den information som finns på kommunernas hemsida eller läsa kommunens tidning, där de även fick de senaste nyheterna. Genom att de fick tillgång till Internet via ACTION har de lättare att veta vad deras barn och barnbarn pratar om när de är på besök, de kan hänga med och förstå, ibland kunde de även känna att de kunde tillföra diskussionen något. När de fick dator och dess möjligheter var det ingen av våra informanter som ville bli av med ACTION som tjänst och de uttryckte att de idag inte skulle kunna klara sig utan detta. Efter att de äldre haft tillgång till Internet sa alla våra åtta informanter att de känt sig mer delaktiga i dagens IT-samhälle. Detta resultat kan tolkas med hjälp av moderniseringsteorin eftersom vi har kunnat se att den nya tekniken och Internet har bidragit till att våra informanter upplevt en känsla av exkludering innan de lärde sig tekniken. Men när de väl lärt sig den har detta resulterat i en känsla av inkludering och gemenskap då de exempelvis kan följa med barn och barnbarn i diskussioner kring dator och kan ta del av den information som finns på Internet. En annan aspekt av inkludering är Johansson (2003) som i sin studie ser ett samband mellan regionstillhörighet och Internet användande generellt. Johansson anser att det finns ett samband mellan vart äldre bor och deras tillgång, användning av och attityder till datorn och Internet. Hon har i sin studie sett att Internetanvändandet har varit störst i storstadsregionen då utbildning, yrke och engelskkunskaper skiljer sig åt hos de äldre. Detta är dock inget vi har kunnat se i vår undersökning, detta kan dels bero på att många bor inom samma geografiska område.

Det som däremot utmärker ACTION är att de har tagit hänsyn till de äldres situation, att de exkluderas ifrån samhälle p.g.a. av den moderna tekniken och att anhörigvårdare är en utsatt grupp som ökar i antal i och med att antalet äldre med behov av vård och omsorgsinsatser ökar i Sverige och i övriga Europa och dels för att det är allt färre som arbetar inom äldreomsorgen. Detta medför till att anhörigvårdare utsätts för dubbel utsatthet dels för att de är äldre och dels för att de har rollen som anhörigvårdare (<http://www.ACTIONcaring.se/Boras%20ACTIONcentral.doc>).

Eftersom förutsättningarna för den sociala kommunikationen förändras i och med Internet får de äldre genom ACTION redskap att komma in i gemenskapen igen och därmed bryta deras känsla av isolering och ensamhet.

7.2 Slutdiskussion

Utifrån det ovanstående blir svaret på vårt syfte att äldre anhörigvårdare löper en större risk för en ökad känsla av isolering och ensamhet och att ACTION är ett verktyg för att bryta denna känsla. Detta sker med hjälp av bildtelefon samt en ökad kunskap vilket leder till ett ökat användandet av IT i stort. Därmed skapas nya kommunikationssätt och mötesplatser som inte är platsbundna. Denna ökade kunskap och IT användning bidrar till en ökad känsla av inkludering i dagens IT-samhälle.

Det finns idag ett ökat antal äldre som är i behov av vård och omsorgsinsatser i Sverige och i övriga Europa. Denna ökning tillsammans med det faktum att det är allt färre som arbetar inom äldreomsorgen har medfört att samhället blivit mer uppmärksammat om betydelsen av anhörigvårdare som grupp. Detta har bidragit till att samhället har funnit det nödvändigt att

förse denna grupp med kunskap, råd och stöd i deras dagliga omsorgsarbete. Detta kommer att ske genom bl.a. en ny lagändring i socialtjänstlagen 5 kap 10 § som kommer att träda i kraft den 1 juli 2009 som innebär att Socialnämnden *ska erbjuda stöd för att underlätta för de personer* som vårdar en närstående som är långvarigt *sjuk* eller äldre eller *som stödjer en närstående* som har funktionshinder. Regeringen har även bl.a. som mål att skapa ”ett informationssamhälle för alla” vilket bidrar till att det finns politiska påtryckningar av att sådan teknik allt mer ska användas av de äldre.

För att kunna känna sig inkluderad och delaktig i samhället oavsett ålder, kön och funktionsförmåga blir informations- och kommunikationsteknologi allt viktigare (Regeringsuppdrag N2008/5985/ITP). ACTION är därmed ett exempel på ett program som både kan ge råd och stöd till anhörigvårdare samtidigt som ACTION leder till att de äldre som grupp inkluderas i det moderna samhället och tar del av den nya tekniken. En fråga som Dahlgren (2002) väckte hos oss är om datorn och Internet skall vara en demokratisk rättighet. En annan fråga som Dahlgren tog upp där vi är eniga med honom är att vi anser att det är svårt att idag till fullo förstå vilken betydelse Internet har inom äldreomsorgen då vi än så länge saknar den historiska distansen. Därmed blir det svårt att kunna förutse dess konsekvenser. Det finns de som anser att utvecklingen inom IT leder till en ökad social isolering trots att det finns studier som visar på att Internet knyter människor närmare varandra. Den ökade Internetanvändningen kan bidra till att mötet ansikte mot ansikte blir mindre liksom tiden för att träffa och umgås med nära vänner eller familj (Thulin, 2004). Som svar på denna kritik skriver Thulin vidare att för en social gemenskap ska kunna fortsätta existera krävs inte att den är platsbunden. Enligt Wellman (Thulin, 2004) kan sociala gemenskaper och nätverk finnas på alla geografiska nivåer. Wellman menar att istället för att bygga upp en social gemenskap kring en plats så ska den byggas upp av gemensamma intressen, vilket blivit möjligt via Internet. Det har visat sig i olika studier att de som använder Internet för kommunikation ofta känner varandra i det verkliga livet, och användandet blir då ett komplement för att upprätthålla kontakter med exempelvis vänner, släktingar och arbetskamrater. Istället för att Internet ersätter de mänskliga mötena skapar det möjligheter att kunna träffas än mer då personer inte har tid, kan eller vill träffas exempelvis på café eller hemma och på så sätt kan det fylla tomma stunder i deras liv (Thulin, 2004). Vi anser att en ökad användning av IT bland äldre bidrar till en ökad inkludering då de i större utsträckning kommer i kontakt med människor i samma situation. IT kan inte ersätta det mänskliga mötet dock får de äldre kontakt med andra människor som de senare kan träffa i det verkliga livet, vilket blir ett bra komplement. Deras användande bidrar även till en ökad känsla av inkludering då de i samtalet med barn och barnbarn kan delta i diskussioner och ta del av den information som exempelvis TV hänvisar till. Angående om datorerna skall vara en demokratisk rättighet kan man tänka sig att Internet inom den politiska arenan kommer att spela en allt större roll. Detta kan vi exempelvis se genom att det talas om att genomföra E-val och att Internet spelar en allt större roll i vardagen då post och bank tar en allt större avgift för att betala räkningar via pappersfaktura. Även när medborgare skall söka olika former av hjälp och bidrag sker detta i allt större utsträckning via elektroniska formulär. Vi kan tänka oss att det i framtiden krävs en dator och internet i varje hem och att det på så vis blir nödvändigt att datorn blir en demokratisk rättighet då en stor del av samhällets tjänster går att nå via Internet. Informanterna i vår studie är ett exempel på hur IT kan förändra deras vardag och inkluderar

dem i samhället då samtliga våra informanter upplevde en ökad känsla av inkludering i dagens IT- samhället.

Litteraturlista

Böcker:

Antonovsky, A. 1991. *Hälsans mysterium*. Natur & Kultur, Stockholm

Almberg, Britt/Jansson, Wallis (2002): *Att vara anhörig till en person med demenssjukdom I*

Edberg, Anna-Karin (red) (2002): *Att möta personer med demens*. Lund: Studentlitteratur.
Upplaga

Berg, Stig. (1996). *Åldrandet individ familj samhälle*, Stockholm: Hagman AB

–

Dahlgren, Peter (2002): *Internetåldern I* Dahlgren, Peter (red) (2002) *Internet, medier och kommunikation*. Lund: Studentlitteratur.

Giota J (2005): *Exempel på forskningsetiska krav i enkätundersökningar*. I Larsson S & Lilja J & Mannheimer K (red): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Uppl. 1:5 Lund: Studentlitteratur

Goffman Erving (1959, 2006): *Jaget och maskerna: en studie i vardagslivets dramatik* Prisma, Stockholm

Hammarström, Gunhild (1988): *Ensamhet bland äldre kvinnor*. Uppsala: Reprocentralen HSC

Hwang, Philip, Nilsson, Björn (2003): *Utvecklingspsykologi*. 2 uppl. Stockholm. Natur och Kultur

Johansson, Ylva (2003): *Äldre människor, yngre teknik. Regionala skillnader i äldres tillgång till, användning av och attityder till dator och Internet*. Falun: Dalarnas forskningsråd

Jönsson – Brydsten Monika (2008). *IT i boendet – en infrastruktur för vardagslivet*. Författaren samt kulturgeografiska institutionen, Stockholm.

Kvale, Steinar (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Larsson, Sam: *Kvalitativ metod*. Publicerad i Larsson Sam & Lilja John & Mannheimer Lilja, John: *Problemformulering I* Larsson, Sam/Lilja, John/Mannheimer, Katarina (red) (2005): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Uppl. 1:5 Lund: Studentlitteratur

Lazarus. Richard, Lazarus, Bernice (2006): *Coping with Aging*. USA: Oxford University Press, Inc.

Lövheim Mia (2002): *Nätet – en plats för nya former av gemenskap I* Dahlgren, Peter (red) (2002) *Internet, medier och kommunikation*. Lund: Studentlitteratur.

Magnusson, Lennart (2005): *Designing a responsive support service for family carers of frail older people using information and communication technology*. Göteborg

Meldré, Helena (2002): *Användare och användning* I Dahlgren, Peter (red) (2002) *Internet, medier och kommunikation*. Lund: Studentlitteratur.

Månsson, Per (2006): *Båten i parken: introduktion till samhällsstudier*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.

Nilsson, B. (2002). *Vad betyder känsla av sammanhang i våra liv? Aspekter på stabilitet, kön, hälsa och psykosociala faktorer*. Umeå Universitet: Institutionen för Allmänmedicin.

Payne, Malcolm (2002): *Modernteori bildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och kultur

Rennemark, Mikael (2006): *Åldrandet som utvecklingsfas* I Hagberg, Bo/Rennemark, Mikael (2006): *Den åldrande människans psykologi: ett livsloppsperspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Repstad, Pål (2005, 2 uppl.): *Sociologiskt perspektiv i vård, omsorg och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Stuart-Hamilton, Ian (1995): *Åldrandets psykologi*. Lund. Studentlitteratur

Svenning, Conny (2003): *Metodboken* Eslöv: Lorentz Förlag.

Thulin Eva (2004): *Ungdomars virtuella rörlighet, användning av datorer, Internet och mobiltelefon i ett geografiskt perspektiv*. Vasastadens bokbinderi, Göteborg.

Tornstam, Lars (2005): *Åldrandets socialpsykologi*. Stockholm: Rabén Prisma.

Östlund, Britt (1995). *Gammal är äldst - en studie om teknik i äldres människors liv*. Motala. Kanaltryckeriet.

Östlund, Britt (1999). *Tekniska möjligheter & sociala begränsningar – om äldre människors väg in i IT-samhället*. Vällingby: Hjälpmiddelsinstitutet

Artiklar:

Arvevik, Fredrik, Svensson, Magnusson, Lennart, Hanson, Elizabeth. (2005): ACTION ett stöd till äldre och deras anhöriga för ökad kvalitet i det dagliga livet. Högskolan i Borås, Institutionen för vårdvetenskap och ÄldreVäst Sjuhärad.

Lidskog, R., Magnusson, L., Hanson, E., Erberg, F., Svensson, P., Johansson, I., m.fl. (2003). ACTION - en service för äldre och deras anhörigvårdare där familjerna "tar ledningen" genom brukarmedverkan och IT-stöd. *Social Omsorg*, 03 (1), s. 5-7.

ACTION, Assisting Carers using Telematics Interventions to meet Older Persons' Needs — forsknings- och utvecklingsarbete i Sverige. Projektsammanställning Magnusson, L. Hanson, E. Berthold, H. Nolan, M. and Andersson B-A. (2001b), *Working with Older People: The Äldre Väst Sjuhärad Model*. Quality in Ageing Journal, 2(2), s. 32-38.

Magnusson L, Hanson, E och Nolan M, (2005). ”*The impact of information and communication technology on family carers of older people and professionals in Sweden*”

Internet:

SOU 2008:51, Värdigt liv i äldreomsorgen. Tryckt av Edita Sverige AB.

<http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf>
Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning.
Utgivare: Vetenskapsrådet. Tryck: Elanders Gotab

<http://www.ACTIONcaring.se/forskning.htm>
Datum 5/4-2009.

<http://ACTIONservice.se/ACTIONfolder.pdf>
Datum 5/4-2009

<http://www.ACTIONcaring.se/omOss.htm>
Datum 5/4-2009

<http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/artikel/214244>, Nationalencyklopedin. Författare: Sten Henriksson. Datum: 2009-04-22.

Övrigt :

Regeringens proposition 1999/2000:86. *Ett informationssamhälle för alla*.
Utgiven: 28 mars 2000. Näringsdepartementet

Socialstyrelsen, artikelnummer 2005-123-32. *Planeringsinstrument för anhörigstöd*
Publiceringsår: 2005

Socialstyrelsen, artikelnummer 2005-131-1, *Anhörigas röster. Om att se, förstå och stödja anhöriga till äldre*. Publiceringsår: 2005

Prop. 2008/09:82 *Stöd till personer som vårdar eller stödjer närstående*.
Utgiven: 3 mars 2009. Socialdepartementet

Delrapport Regeringsuppdrag N2008/5985/ITP. Kartläggning över initiativ för eInkludering i EU och Sverige. Handisam. Utredare: Hans von Axelson. Datum 2009-02-28.

BILAGA 1

INTERVJUGUIDE

Intervjun börjar med en presentation av oss själva och syftet med studien.

Bakgrundsfrågor

- Namn
- Ålder
- Hur länge har du haft ACTION?
- Hur länge har du varit anhängvårdare?

Upplevelse av IT/ACTION

- Hade du datorn innan Action? Vad beror det på?
- Vad var din upplevelse när du använde datorn för första gången?
- Hur gjorde du för att lära dig datorn och programmet? Utbildning, hur var den? Vad var svårast att lära sig?
- Använder dig av action dagligen? Hur många timmar? per dag/vecka?
- Kan du beskriva hur och i vilka situationer du använder dig av Action så som bildtelefonen.
- Hur är det att ha lärt sig sent i livet något som den yngre generationen har växt upp med?
- Kan du beskriva situationer när du använder dig av andra funktioner på datorn, så som internet?

Upplevelse av begreppet isolering och ensamhet, sociala nätverk, delaktighet i samhället

- Kan du beskriva hur din vardag såg ut innan du började använda ACTION.
- Hur såg ditt kontaktnät ut innan ACTION?
- Hur har ditt sociala liv förändrats i samband med ACTION?
- Vad upplever du att ACTION inneburit för dig i det dagliga livet?
- Hur upplever du att din delaktighet i samhället har förändrats i och med ACTION?
- Upplever du att ACTION kan ersätta det mänskliga mötet. I så fall på vilket sätt?
- Tycker du att du har fått en ökad självkänsla i och med Action? I så fall hur?

Följdfrågor (dessa kommer eventuellt att ställas för att förtydliga och/eller leda till fortsatt berättande)

Vad/Hur kände du...?

Vad/Hur tänkte du...?

På vilket sätt...?

Kan du utveckla mer...?

Hur menar du...?

Kan du beskriva...?

Intervjun avslutas med frågan:

Är det något som du vill tillägga om dina upplevelser med ACTION

Bilaga 2

GÖTEBORGS UNIVERSITET INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Information om studien "Upplevelser av ACTION – IT-baserat anhörigstöd".

Du tillfrågas härmed om deltagande i denna studie.

I Sverige ökar antalet anhörigvårdare vilket leder till ökande behov av stöd och information. Att vara anhörigvårdare är oftast en livsuppgift där de positiva upplevelserna är övervägande. Dock upplever många anhörigvårdare känslor som ensamhet, stress, oro, skuld och minskat socialt umgänge. Syftet med denna studie är att beskriva hur ACTION- användare som är eller har varit anhörigvårdare upplever att deras IT användande förändrats i och med ACTION och hur de upplever att deras isolering bryts med hjälp av denna teknik.

Vi heter Jasmine Löf och Anna Tuvskog och studerar till socionomer vid Göteborgs Universitet. Nu ska vi skriva vårt examensarbete i form av den ovan beskrivna studien. Vi önskar därför genomföra en intervju med Dig som är eller har varit anhörigvårdare och är användare av ACTION –IT-baserat anhörigstöd. Intervjun tar ca 30-45 minuter och görs individuellt på en plats och tid som passar Dig. Intervjun kommer att spelas in på bandspelare. Intervjumaterialet kommer att behandlas konfidentiellt, vilket innebär att informationen som kommer fram under intervjun inte visas i sådan form att medverkade personer kan kännas igen. Intervjumaterialet kommer att kodas, sparas tills dess att uppföljningen är klar och därefter kommer materialet att förstöras. Vid förfrågan kan opponent och examinator få se det avkodade materialet. Studien kommer att presenteras i form av en C- uppsats vid Göteborgs Universitet.

Genom att tacka ja samtycker du att delta i denna studie.

Ditt deltagande är helt frivilligt och Du kan när som helst avbryta det utan närmare motivering och respekteras för detta. Ditt beslut kommer inte att påverka Din anhöriges vård eller det stöd du får. När studien har avslutats har Du möjlighet att ta del av studiens resultat.

Ytterligare upplysningar lämnas av nedanstående kontaktperson

Anna Tuvskog

Tel: xx

Mail: xx

Med vänliga hälsningar

Jasmin Löf och Anna Tuvskog